

HÖGSKOLAN FÖR LÄRANDE
OCH KOMMUNIKATION
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Reformism vs Pragmatism

Socialdemokratiska riksdagsledamöter från
Jönköpings valkrets och deras uppfattning om sin
ideologi

**Examensarbete inom lärarprogrammets sena år
180/220p**

Pontus Bäckström

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Disposition	2
1.3 Metod, material och problematik	2
1.4 Tidigare forskning	4
2. SAP:s programutveckling 1897-2001	8
2.1 1897 års program	8
2.2 1911 års program	9
2.3 1920 års program	10
2.4 1944 års program	11
2.5 1960 års program	13
2.6 1975 års program	15
2.7 1990 års program	16
2.8 2001 års program	18
3. Undersökning	20
3.1 Innebörden av termen socialdemokrati	20
3.2 SAP:s historia och dess ideologiska betydelse	21
3.2.1 Det facklig-politiska samarbetet	22
3.2.2 Identiteten som arbetareparti	23
3.3 Förändringarna i ideologin	24
3.4 Planhushållningen och ekonomin	27
3.5 Den praktiska politiken	29
3.6 Socialism och demokratisk socialism	30
4. Avslutning	33
4.1 Sammanfattande diskussion	33
4.2 Slutsatser	38
Käll- och litteraturförteckning	40
Bilaga 1	42

1. Inledning

Den svenska socialdemokratin är inte endast en unik företeelse med svenska mått mätt; den är unik världen över då väldigt få demokratiska partier har dominerat sitt lands politik på vad sätt Sveriges Socialdemokratiska Arbetarparti (SAP) har gjort. Socialdemokraterna i Sverige har sedan införandet av den allmänna rösträtten fram till år 2004 innehått regeringsmakten i 65 år varav 50 år i ensamregerande. Denna unika parlamentariska maktställning kan egentligen bara jämföras med det japanska konservativa Liberaldemokratiska Partiet (LDP).¹

Det är ingen underdrift att påstå att detta unikum har väckt många intresse, inte minst i Sverige där doktorsavhandlingar om SAP duggar tätt. Avhandlingarnas ämnesområden varierar från allt rörande socialdemokraternas dominans till deras politiska strategier och organisation men främst verkar det vara partiets ideologiska utveckling som intresserat och intresserar. Vad som kan sägas om denna forskning, rörande partiets ideologiska utveckling, är att de resultat som presenteras inte kan påstås vara vare sig enhetliga eller samstämmiga, något som förmodligen har sitt ursprung i definitionsskiljaktigheterna forskarna emellan.²

Det är varken orimligt eller särskilt kontroversiellt att hävda att den svenska socialismen har genomgått förändringar med tiden, något som även gäller för SAP. Vid en jämförelse av 1944- och 2001 års partiprogram går det exempelvis att finna att programmen skiljer sig åt väsentligt i sin syn på samhällsekonomin:

Den mest påtagliga skillnaden programmen emellan är deras syn på samhällsekonomin. 1944 års program lägger här tonvikten vid frågan om äganderätterna och tar stark ställning för ett statligt ägande av de viktigaste produktionsmedlen medan 2001 års program hävdar att äganderätten inte är huvudfrågan, att detta inte längre är det avgörande; viktigare är den demokratiska rätten att ange villkoren för ekonomin. 1944 års program hävdar även bestämt att bestämmanderätten över produktionen måste läggas i hela folkets händer. I motsats till detta menar 2001 års program på att socialdemokratin strävar efter en ordning där varje människa som medborgare, löntagare och konsument kan påverka produktionens inriktning.³

Samtidigt får man inte förglömma att programmen också uppvisar stora likheter, detta främst sin samhällsanalys:

En stor likhet programmen emellan är att de båda hävdar att det uppstått en klyvning av folket på grund av fördelningen av produktionens resultat. 1944 års program säger att denna klyvning, som skapats i den borgliga privatkapitalistiska samhällsbildningen, uppstår ur det växande näringslivet där ägare och arbetare är skilda klasser och där mindretallet tillägnar sig avkastningen av flertalets arbete. 2001 års program hävdar samma sak och menar även på att begreppet "klass" innebär "systematiska skillnader i människors livsvillkor".⁴

Men kvarstår gör det faktum att den tidigare forskningen rörande SAP och främst dess ideologiska utveckling drar vitt skilda slutsatser om vilka steg som tagits i utvecklingen

¹ Se Svensson, 1994, s.9. Jmf med Regeringskansliet, 2005 och Sveriges Ambassad Tokyo, 2004, s.4f

² Gröning, 1988, s.9

³ Bäckström, 2004, s.15

⁴ Ibid. s.16

och åt vilket håll dessa har gått. Jag är personligen av den uppfattningen att en väg som är möjlig att gå för att hitta de första ledtrådarna till en möjlig lösning på denna problematik är via just SAP själva och vad de tycker och tänker om sin ideologi idag samt vilka ideologiska ställningstaganden de gör.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka vad riksdagsledamöter för SAP från Jönköpings valkrets tänker om sin ideologi i dagsläget; hur de tolkar den, hur de definierar den och med vilka argument. Vidare är uppsatsen syfte att belysa riksdagsledamöternas åsikter om ideologins förändring, såtillvida de anser att en förändring har skett.

Mina frågeställningar är således:

- Hur ser riksdagsledamöter för SAP från Jönköpings valkrets själva på sin ideologi; hur definierar de den och med vilka argument?
- Hur ser dessa riksdagsledamöter på sin ideologis utveckling? Om förändringar har skett, hur förklarar de dem då och hur ställer de sig till dem?

1.2 Disposition

Uppsatsen består av fyra delar. Den första delen utgörs av en inledning innehållande disposition, metod och material samt en presentation av den tidigare forskningen inom ämnet. Den andra delen innehåller en sammanställning av SAP:s programutveckling från 1897-2001, detta som ett led i förståelsen av SAP:s ideologiska utveckling. Vissa förklaringar och kommentarer från annan litteratur presenteras även här vid lämpliga tillfällen för att göra avsnittet så sammanhängande och tydligt som möjligt. Den tredje delen utgörs av själva undersökningen där resultaten från intervjuerna med Jönköpings valkrets socialdemokratiska riksdagsledamöter presenteras för att sedan i den fjärde och avslutande delen analyseras och diskuteras.

1.3 Metod, material och problematik

Uppsatsens metod kommer uteslutande att utgöras av en kvalitativ metod. Anledningen till detta val av metod är att min intention med undersökningen är att fånga den enskilde socialdemokraterns uppfattning om sin ideologi, dess utveckling samt dess förutsättningar. I och med mitt val av en kvalitativ metod så möjliggör jag för informationskällan att ha så stor frihet som möjligt att utforma sina egna uppfattningar vilket i förlängningen kommer att öka min förståelse för de faktorer som påverkar mitt undersökningsområde.⁵

Med det kvalitativa angreppssättet – med dess flexibla planering och nära förhållande till informationskällan – ges möjligheter att göra relevanta tolkningar.⁶ Det föreligger

⁵ Holme & Solvang, 1997, s.82; 94

⁶ Ibid. s. 82f

dock en viss risk rörande informationens validitet då jag som forskare skapar en större närhet till den eller det som ska studeras. Problem uppstår likväl rörande hur forskaren uppfattar och upplever enheternas motiv och signaler samt hur denna problematik skall angripas; via passivitet eller aktivitet?⁷

”Styrkan i den kvalitativa intervjun ligger i att undersökningssituationen liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal.”⁸ Detta har från starten av min informationsinhämtning varit min intention; att vid intervjutillfällena skapa en så avslappnad och naturlig situation som möjligt dels via mig själv; mina egna rörelser, röstläge och frågor men likväl i helhetssituationen genom att noga förbereda mig själv för hur miljön för intervjun kommer att vara. Jag ser även en stor styrka i detta för min undersökning då jag kan tänka mig att de personer jag intervjuat till stor del *är* sina jobb då det tar stor del av deras tid i anspråk. Jag har därav sett det som just en styrka för undersökningen om varje intervju är så personlig som möjlig för att därigenom, till så stor del som möjligt, få de intervjuades högst personliga syn på sin ideologi. Jag har även, med anledning av detta, gått in i intervjutillfällena med meningen att styra de intervjuade i så liten mån som möjligt så att det snarare är de som styr intervjun. Ett problem som jag dock har upplevt i efterhand då jag lyssnat på mina intervjuer är att min rädsla för att inte påverka de intervjuade och deras svar genom följdfrågor vid några enstaka tillfällen har föranlett att jag gått miste om vissa riktigt intressanta presumtiva svar. Ibland kan jag även uppleva att vissa resonemang skulle ha kunnat tas ett steg längre.

För att försäkra mig om att varje intervju ska ge svar på mina för uppsatsen övergripande frågeställningar samt ligga i linje med uppsatsens syfte så har jag sammanställt en intervjumanual.⁹ Denna har självklart inte följts slaviskt punkt för punkt utan jag har tillåtit mig själv att exempelvis kasta om ordningen på frågorna då jag känt att läget så har krävt. Intervjumanualen har således endast legat som grund för varje intervjutillfälle för att försäkra att intervjuerna berör samma teman. Jag har vid intervjutillfällena alltid haft med mig penna och papper för att snabbt kunna anteckna något intressant som uppkommer vid samtalet för att sedan kunna använda det som följdfråga.

Varje intervju är inspelad på kassettband, något som jag resonerade mycket kring innan jag bestämde mig för att använda. Den avgörande styrkan i att använda sig utav kassettbandspelare tycker jag är tillförlitligheten som uppstår i citeringen då det ska mycket till för att det inte ska bli exakt ordagrant. Vad jag däremot har vägt in innan valet av denna teknik är bland annat faktorer såsom dess hämmande effekt, dels på mig, men främst på de intervjuade. Jag har dock resonerat som så att de jag intervjuat i denna undersökning förmodligen har en viss vana sedan tidigare att ge intervjuer till massmedia och att den hämmande effekten av en kassettbandspelare på dem kan ses som förhållandevis liten.

Intervjuerna har jag sedan skrivit ut i sin helhet med undantag för vissa delar av svaren samt delar av de avslutande öppna samtalen. De delar som har valts att uteslutas har så blivit med anledning av att de inte låg i linje med min uppsats syfte. För ordningens skull har jag markerat de få tillfällen där detta har gjorts med detta tecken: [...], detta för att påminna mig själv om att jag tagit bort en del. Anledningen till att jag valt att göra på detta tidsödande sätt är helt enkelt för att underlätta mitt kommande arbete med

⁷ Holme & Solvang, 1997, s. 94

⁸ Ibid. s. 99

⁹ Se Bilaga 1.

att sammanställa intervjuerna och analysera dem; det är praktiskt enklare att jämföra och referera till texterna än att sitta och spola i ett kassetband.

De personer jag valt ut till denna studie är de socialdemokrater som representerar Jönköpings valkrets i riksdagen. Dessa har valts med anledning av att det erbjuder en naturlig avgränsning för min uppsats samtidigt som det anpassar studiens krävda arbetsinsats efter mina resurser som tid, förförskaffningsmöjligheter och budget. Samtidigt tycker jag att valet av intervjuobjekt ger min uppsats en relativ tyngd i sammanhanget genom deras position i politiken och partiet.

De fem socialdemokratiska riksdagsledamöterna som representerar Jönköpings valkrets fann jag via SAP:s hemsida varpå jag kontaktade dem via telefon då jag berättade vad jag ville göra. En av dem berättade direkt att det inte skulle gå att samordna ett intervju-tillfälle inom den föreliggande tidsramen och en har jag inte lyckats få tag i trots gedigna försök. Detta resulterade således i att tre personer ställde upp, dessa är:

- Helene Petersson, Konstitutionsutskottet och Utbildningsutskottet,
- Margareta Sandgren, Justitieutskottet och
- Göte Wahlström, Bostadsutskottet och Socialförsäkringsutskottet.

Till sammanställningen av SAP:s programutveckling i bakgrundskapitlet har en utgåva av SAP:s samlade partiprogram från 1897-1990 samt 2001 års partiprogram¹⁰ använts. Den tidigare publikation är utgiven av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek¹¹ och innehåller, utöver programskrifterna, även kommentarer som bygger på texter skrivna av programkommissionens huvudsekreterare fram till år 2000, Enn Kokk. Dessa kommentarer kommer tillsammans med främst Villy Bergströms kapitel ”Program och ekonomisk politik 1920-1988: SAP i regeringsställning” i boken *Socialdemokratins samhälle: SAP och Sverige under 100 år* att utgöra det material som får kommentera och till viss mån även förklara partiprogrammens, och till viss mån ideologins, utveckling.

Av största vikt för främst författarens egen insikt i ämnet och den avslutande analysen och diskussionen har den tidigare forskningen spelat. Detta material kommer att presenteras närmre i kapitel 1.4 Tidigare forskning.

1.4 Tidigare forskning

Den tidigare forskningen inom ämnet är gedigen, något som möjligen skulle kunna härledas till ämnets nära koppling till politisk historia. Med anledning av detta kommer jag i detta kapitel vid vissa tillfällen att nämna verk som varken kommer att användas i uppsatsen eller beskrivas närmre men som är av största vikt för tydligheten för läsaren. Samtidigt kan de ses som läshänvisningar till vidare läsning för den intresserade. De verk som använts i denna undersökning kommer givetvis att presenteras lite närmre.

Den tidiga forskningen om SAP behandlade ofta den fackliga rörelsen, socialdemokratins uppkomst samt dess organisation och ideologi. Ett exempel på detta är John Lind-

¹⁰ 2001 års partiprogram finns tillgängligt på: <http://www.sap.se>

¹¹ Misgeld (red), 2001. ”Socialdemokratins partiprogram 1897-1990” finns tillgängligt på: <http://www.arbarkiv.nu>

gens avhandling *Det socialdemokratiska partiets uppkomst i Sverige 1881-1889* (1927) som kan tillskrivas som den första avhandlingen om svensk socialdemokrati¹² i vilken han bland annat söker definiera SAP:s förhållande till marxismen.¹³ Första opponent på denna avhandling var Herbert Tingsten vars kommande verk *Den svenska socialdemokratins idéutveckling* (1941) kom att bli mycket inflytelserik och även för en tid starkt tongivande för den fortsatta forskningen och den allmänna debatten om socialdemokratien.¹⁴ Redan under den nämnda disputationen hade Tingsten slagit an den ton som sedan skulle genomsyra hans verk. Tingsten driver tesen att SAP från start var ett revolutionärt parti som i och med samarbetet med liberalerna under rösträttsfrågan kom att tappa sin revolutionära ton vilket utgjorde startskottet för partiets transformering till ett reformistiskt parti, vilket enligt Tingsten visar på partiets diskontinuitet i dess ideologi. Han menar sedan att den reformistiska linjen vid tiden kring sekelskiftet undanträngt den revolutionära.¹⁵ Den sista spiken i kistan anser Tingsten att SAP slog då de i 1911 års program vidgade sin klassbas till att även innefatta bönderna för att sedan i 1920 års program verka för alla de utsugna klasserna.¹⁶ Tingsten menar dock på att partiet trots övergivandet av marxismens grundläggande katastrofteori behållit vissa kringliggande delar av det marxistiska tankegodset samt de tidiga socialdemokratiska idéerna. Han nämner till exempel framstegs- och upplysningstron, tron på att det politiska arbetet gäller individens lycka och frihet, viljan att verka för en utjämning som ska begränsa de samhälleligt bestämda olikheterna mellan människorna och viljan till fred mellan människorna. Av detta drar han slutsatsen att,

... dessa idéer, som brukar betecknas som liberala, uppbäras i det moderna Sverige av alla större politiska partier. Någon särpräglad socialdemokratisk ideologi finnes sålunda icke.¹⁷

Som ovan antydde så kom Tingsten i och med detta verk att inta en unik ställning i forskningen om den svenska socialdemokratins idéutveckling¹⁸ då det inte finns något större vetenskapligt verk som inte nämner Tingsten. Efterkommande forskare har antingen försökt bekräfta honom och bygga vidare eller framlägga motbevis.¹⁹

Den som tillskrivs vara den första att gå emot Tingsten är Leif Lewin som med sin doktorsavhandling *Planhushållningsdebatten* hävdar att SAP under 1920-talet lämnade den marxistiska ödestron för att istället formulera en handlingskraftig ideologi under den ledande ideologen Ernst Wigforss som vilade på en marxistisk grund. Denna ideologi, menar Lewin,

¹² Linderborg, 2001, s.205

¹³ Simonsson, 1985, s.10f.

¹⁴ Linderborg, 2001, s.205

¹⁵ Tingsten, 1941b, s.60f. Se även Simonsson, 1985, s.12f; Linderborg, 2001, s.205f; Gröning, 1988, s.9

¹⁶ Tingsten, 1941a, s.392. Jmf 1911 års program under rubriken 2.2 och 1920 års program under rubriken 2.3 i föreliggande uppsats.

¹⁷ Tingsten, 1941b, s.418

¹⁸ Denna inriktning som Tingsten i och med sitt verk ansluter sig till brukar kallas för tesen om "ideologiernas död". Denna hävdar att ideologier såsom konservatism, fascism och socialism i längden är ohållbara och kommer att försvinna i länder med fri partibildning och öppen debatt för att lämna plats åt en sorts demokratisk överideologi. Denna tes spelade en viss roll i bland annat USA och Frankrike under 1950- och 60-talen. Se Nationalencyklopedin, 2005, sökord: "ideologiernas död" (2005-05-18) och Tilton, 1990, s.249

¹⁹ Linderborg, 2001, s.195

... innebär inte något intellektuellt förräderi mot den marxistiska socialismens idétradition. Trots att marxismens historiefilosofi överges, är kontinuiteten i den socialdemokratiska idéutvecklingen påtaglig.²⁰

Lewin anser också i sin avhandling att SAP:s ledstjärna är det socialistiska frihetsbegreppet som ”innebär en frihet genom staten, och denna strategi – förvandlad i planhushållning – har sin upphovskälla i Marx.”²¹

Vad som har varit tvistefrågan inom forskningen kring socialdemokratin är huruvida de var revolutionärer eller reformister och forskarna har här kommit fram till vitt skilda slutsatser, något som har sitt ursprung i de lika många olika definitioner som gjorts av termerna.²² Exempelvis så påvisar Birger Simonsson i sin avhandling *Socialdemokratin och maktövertagandet* (1985) att SAP var revolutionärt fram till 1911 då partiets reella förutsättningar förändrades i och med den genomförda rösträttsreformen 1909 som innebar allmän rösträtt för män till den andra kammaren²³, detta till skillnad från Jan Lindhagen som i sitt verk *Socialdemokratins program 1-2* (1972) kommer till slutsatsen att,

... SAP har varit och är revolutionärt. Revolutionärt var partiet därför att det syftade till att skapa ett samhälle som vilade på en annan grundval än kapitalismen. Det enda intressanta mening som begreppet ”revolution” kan ha, enligt Lindhagen, är om målet har varit revolutionärt eller inte, vilket det har varit för SAP.²⁴

Lotta Gröning vill i sin avhandling *Vägen till makten* (1988) påvisa SAP:s organisations betydelse för den politiska verksamheten då hon anser att det inte är möjligt att påvisa huruvida partiet var revolutionärt eller reformistiskt endast utifrån en ideologisk utgångspunkt. Hon drar slutsatsen att ideologin och dess förändring dels måste ses mot bakgrund av den politiska strategin, vilken innebar att hela tiden verka för demokrati och parlamentarism inom det rådande samhällssystemet och därigenom också mot tanken, och tillika strategin, om ett röstmaximerande via en omfattande och stark organisation för att nå och behålla makten i samhället. I detta ljus ska sedan exempelvis SAP:s transformering från revolutionärer till reformister ses enligt Gröning.²⁵

Timothy Tilton argumenterar i sin bok *The Political Theory of Swedish Social Democracy* (1990) starkt emot framförallt Tingsten, men även de likasinnade som följt i hans spår. Med andra ord emot uppfattningen att den svenska socialdemokratin är ideologiskt inkonsekvent och endast präglad av dess pragmatism. Tilton visar genom en undersökning av socialdemokratins historiska förgrundsgestalter på en ideologisk kontinuitet genom historien och argumenterar för tesen att det finns fem centrala teman inom den socialdemokratiska ideologin som ger den denna enhetliga kontinuitet genom tiden, dessa är den integrativa demokratin, samhället som ett folkhem, uppfattningen att jämlikhet och ekonomisk effektivitet kompletterar varandra, den samhälliga kontrollen av marknadsekonomin och det starka samhället som en förutsättning för ökad individuell

²⁰ Lewin, 1967, s.75. Se Linderborg, 2001, s.204-210 för djupare jämförelser med Tingsten.

²¹ Linderborg, 2001, s.208 efter Lewin, 1967, s.76. Se även Tilton, 1990, s.249

²² Gröning, 1988, s.9 och Linderborg, 2001, s.452. Linderborg belyser även den totala avsaknaden av uttömmande metoddiskussioner i forskningen om SAP:s idéutveckling och för därvidlag intressanta resonemang om dess påverkan på de i många fall osamstämmiga resultaten. Se Linderborg, 2001, s.210

²³ Se Simonsson, 1985, abstract och Gröning, 1988, s.9 not 1

²⁴ Simonsson, 1985, s.10 om Jan Lindhagen, *Socialdemokratins program: I rörelsens tid 1890-1930. Första delen.* (1972)

²⁵ Gröning, 1988, s.9, 172f, 175 och 185f

frihet.²⁶ Han anser härur att det är orimligt att, som många samtida forskare enligt honom gått tillväga, endast undersöka socialdemokratins utveckling och politiska ställningstaganden utifrån perspektiv såsom organisationsutveckling och liknande; Tilton menar att ideologin måste ses som överordnad allt annat och aspekter såsom partiets agerande och den svenska politiken som helhet måste tolkas därefter.²⁷

Den mer sentida forskningen jag tagit del av är dels Torsten Svenssons avhandling *Socialdemokratins dominans* (1994) och Åsa Linderborgs avhandling *Socialdemokraterna skriver historia* (2001). Svensson utgår i sin undersökning från att den parlamentariska demokratins krav på politisk majoritet tvingade SAP att vidga sin klassbas från att endast innefatta arbetarna till att även innefatta medelklassen, detta för att undvika en evig minoritetsställning. Han driver sedan tesen att SAP valde, och väljer, denna väg med framgång utan att riskera att arbetarklassen flyr sitt moderparti och utan att för den delen misslyckas med att innefatta medelklassen. Han menar att detta lyckats genom noggranna övervägningar och en långtgående strategi innebärande att *alla* innefattas i välfärdspolitiken.²⁸

Linderborg visar i sin gedigna avhandling hur socialdemokratin på ett framgångsrikt sätt lyckats sätta sin prägel på det svenska historiemedvetandet och hur detta har fungerat som en ideologisk maktresurs för partiet, både externt och internt, då det skulle kunna anses vid tillfällena ha upprättat en socialdemokratisk hegemoni²⁹. Den del av avhandlingen som haft störst betydelse för denna uppsats är kapitlet ”En äktsvensk rörelse. Socialdemokratin om sin idéutveckling” vari Linderborg diskuterar hur SAP i sin historieskrivning vill framställa sin idéutveckling. Hon gör med andra ord inga anspråk på att tillföra en ny analys av hur socialdemokratisk ideologi skall beskrivas eller förklaras.³⁰ Ändock lyfter Linderborg i detta kapitel fram intressanta aspekter på forskningen kring den socialdemokratiska idéutvecklingen genom dels jämförelser av Tingsten och Lewin samt via sammanställningar av de samtida debatterna för de tu. Hon gör exempelvis intressanta iakttagelser och poängteringar då hon framhåller att:

Meningsmotsättningarna mellan Tingsten och Lewin skall dock inte, som så vanligt är, överdrivas. Det de är oeniga om är etiketten på socialdemokratins strävanden. Det Lewin betraktar som ”socialism” och ”marxism” ser Tingsten som liberal välfärdspragmatism.³¹

²⁶ Tilton, 1988, s.369. I och med detta så följer Tilton till viss del den linje som Nils Karleby slog an i sin postumt utgivna *Socialismen inför verkligheten* (1926) i vilken han argumenterar för en ideologisk kontinuitet i och med att den svenska socialdemokratin alltid har varit realistisk, demokratisk, statsbejakande, socialreformatorisk, praktisk och svensk. Linderborg, 2001, s.195 efter Karleby *Socialismen inför verkligheten* (1926).

²⁷ Se Tilton, 1990, preface och 248-280; Tilton, 1988, s.369-389 och Svensson, 1994, s.21f

²⁸ Se Svensson, 1994, s.9-17, 36-45 samt bokens baksida.

²⁹ ”Det vaga uttrycket ’nationell kollektiv föreställningsvärld’ kan genom begreppet *hegemoni* ges en teoretisk benämning” skriver Linderborg, 2001, s.14. Användandet av begreppet inom marxistisk teori syftar främst att beteckna ”den makt över människo- och samhällssynen som en ledande klass utövar vid sidan av sin ekonomiska och politiska dominans” och införandet brukar tillskrivas det italienska kommunistpartiets förre ledare Antonio Gramsci. (Källa: Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”hegemoni” och Linderborg, 2001, s.14)

³⁰ Linderborg, 2001, s.196

³¹ Ibid. s.453

2. SAP:s programutveckling 1897-2001

Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (SAP) bildades år 1889 den 19-20 april och är därigenom Sveriges, idag, äldsta aktiva politiska parti. Partiet har alltjämt sedan dess varit ett idéparti parallellt med sin identitet som ett klassparti med målet att avskaffa klassamhället.³²

2.1 1897 års program

Partiets första program antogs 1897 på partiets fjärde kongress och skrevs nästan utslutande av Axel Danielsson. Programmet var starkt präglad av det så kallade Erfurt-programmet vilket var den tyska socialdemokratins program som hade antagits i staden Erfurt 1890 och hade en stark marxistisk prägel. Samtidigt hade viktiga hänsynstagen och tillägg gjorts i det svenska programmet, främst i form av skrivelser om fackföreningarnas roll samt kravet på åtta timmars arbetsdag. Detta för att passa den växande svenska arbetarrörelsen då det ganska snart hade visat sig att den politiska och fackliga arbetarrörelsen var två grenar av samma träd.³³

Redan på partiets första kongress 1889 hade en vilja markerats att partiet ville få till stånd en socialistisk samhällsordning på fredlig och demokratisk väg.³⁴ Främst kan sägas att Hjalmar Brantings och Axel Danielssons,

... socialdemokrati var socialrevolutionär i den meningen att den krävde en mycket grundlig samhällsomvandling, men den var aldrig – ens i sin barndom – revolutionärt samhällsomstörtande i den mening som något senare kom att förknippas med kommunismen.³⁵

Detta innebar att SAP:s stridsmedel tidigt kom att utgöras av den allmänna rösträtten.³⁶ Som ovan påvisas och insinueras så är det viktigt att notera vikten av partiets marxistiska uppfattning om samhället; klassindelningen och tillhörigheten baserat på ens plats i produktionslivet. Detta innebar att SAP, som nämns ovan, blev ett klassparti och i förlängningen även ett massparti, med andra ord: en demokratisk folkrörelse. Detta – SAP som en demokratisk folkrörelse – har sedan under partiets hela historia varit väldigt centralt för både partiets ideologi och organisation.³⁷

De marxistiska tankegångarna är väldigt påtagliga i 1897 års program och redan här läggs grunden för den kommande dominansen av socialiseringsfrågan för SAP. Programmet inleds med att klargöra att partiet önskar ”helt omdana det borgliga samhällets ekonomiska organisation och genomföra arbetarklassens sociala frigörelse”³⁸. Vidare menar programmet att:

³² Misgeld (red), 2001, s.9. Jmf Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

³³ Misgeld (red), 2001, s.11

³⁴ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

³⁵ Misgeld (red), 2001, s.11

³⁶ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

³⁷ Misgeld (red), 2001, s.11f. Jmf. Gröning, 1988, passim; Svensson, 1994, passim

³⁸ Ur 1897 års program efter Misgeld (red), 2001, s.13

Hufvudorsaken till de lyten, som vidhäfta våra dagars civilisation, är nämligen det privatkapitalistiska produktionssättet, som upplöst de gamla småborgerliga samhällsförhållandena, samlat förmögenheten i ett mindretals händer och delat samhället i arbetare och kapitalister, med mellanliggande lager af dels försvinnande äldre samhällsklasser – småbönder, handverkare och småhandlande – dels uppkommande nya.³⁹

Programmet ser den tekniska utvecklingen tillsammans med stordriften som de främsta anledningarna till förändringarna och menar att de ”verkliga producenterna” kommer att förvandlas till en klass av löntagare vilken kommer att ta upp de nedsjunkande resterna av medelklassen vars sociala kännetecken är ”egendomslöshet med därpå följande beroende och förtryck”.⁴⁰

Så länge det råder ett privatkapitalistiskt monopol på produktionsmedlen så menar programmet att det kommer att råda en kamp mellan löntagarna och arbetsgivarna och ser det därför som socialdemokratins mål att ta över den offentliga makten och förvandla produktionsmedlen till en för samhället gemensam tillhörande egendom där den planlösa varuproduktionen ersätts med en socialistisk ordning som verkar för att motsvara samhällets verkliga behov.⁴¹

2.2 1911 års program

År 1911 kom 1897 års partiprogram att revideras. Denna revision brukar benämnas som en halv framgång för partivänstern⁴², detta trots att den marxistiska klassanalysen modifierades och att marxismen som sådan fick stå tillbaka för en mer utopisk ansats. En annan förändring av största vikt var att mellanklasser såsom småbönder och hantverkare innefattades i proletariatet samtidigt som de lyftes fram som viktiga grupper vars produktionsmedel inte skulle socialiseras.⁴³ Exempelvis så menar programmet att,

... även där den [kapitalismen] låter de gamla mellanklasserna – småbönder, hantverkare, småhandlande – formellt bestå, undergräver den deras självständighet. Vad särskilt jordbruket angår får småbonden ofta hårt känna sin skattskyldighet till privatkapitalet, och den beroende småbrukaren är föga mindre betryckt än den egendomslöse lantarbetaren på andras jord.⁴⁴

Vidare så menar programmet att ”där produktionsmedlet och arbetet ännu finnas förenade på en och samma hand (självständigt småbruk eller småhantverk) är detta krav fyllt”.⁴⁵

Programmet är dock inte helt olikt 1897 års program då de inledande styckena helt består. Partivänsterns framgångar i programmet, som nämnts ovan, bestod av införandet

³⁹ Ur 1897 års program efter Misgeld (red), 2001, s.13

⁴⁰ Ibid. Jmf. Marx & Engels, 1986, passim

⁴¹ Ur 1897 års program efter Misgeld (red), 2001, s.14

⁴² Dessa kom att utgöra en större del vid partisprängningen 1917 då vänsteroppositionen inom partiet uteslöts varpå de bildade Sveriges socialdemokratiska vänsterparti (från 1921 Kommunistiska partiet). (Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18))

⁴³ Misgeld (red), 2001, s.23. Denna tanke – att en viss privat produktion kunde fortgå parallellt med socialiseringen av de viktigaste produktionsmedlen – återfinns även i kommande program. Se t.ex. beskrivningen av 1944 års program i föreliggande uppsats.

⁴⁴ Ur 1911 års program efter Misgeld (red), 2001, s.24

⁴⁵ Ibid. s.25

av krav på republik, dödsstraffets avskaffande samt kravet på ett i princip genomgående rusdrycksförbud.⁴⁶ Den omarbetning som skedde till 1911 års allmänna grundsatser kan tolkas som ett försök att minska klyftan mellan det officiella programmet och den praktiska politiken för att bearbeta det ideologiska dilemma partiet hamnat i genom de ändrade åsikterna om mellanklasserna.⁴⁷

Samtidigt kan och bör socialdemokratins vidgning av begreppet arbetarklass till löntagare tolkas mot bakgrund av kampen för den allmänna rösträtten då denna kom att skapa ett nytt dilemma för partiet; om partiet skulle behålla sin gamla prägel som arbetarklassens parti med tillhörande definition av arbetarklassen skulle de vara dömda till evig minoritetsställning.⁴⁸

2.3 1920 års program

År 1920 kom åter programmet att revideras vilket var anmärkningsvärt nära inpå parti-sprängningen och vilket i sig skulle kunna ha förebådat ett mer högerinriktat program. Så blev dock inte fallet då unga marxistiskt skolade personer som Per-Albin Hansson, Gustav Möller samt programrevisionens ledare Richard Sandler stod för det nya programmet. 1920 års program kom härigenom att bli det mest marxistiskt betonade programmet i partiets historia⁴⁹ där klasskampen sågs som en dialektisk process mellan de utsugna och deras utsugare kapitalisterna.⁵⁰

Även i detta program kvarstår formuleringar redan från 1897 års program då till exempel inledningen fortfarande lyder:

Socialdemokratin skiljer sig från andra politiska partier därigenom, att den vill helt omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organisation och genomföra de utsugna klassernas sociala frigörelse, till trygghet och utveckling av den andliga och materiella kulturen.⁵¹

Tillsammans med detta kvarstår även den samhällsekonometiska teoretiska skrivelsen som citerades ovan i stycket om just 1897 års program.

Skärpningen av den marxistiska tonen manifesteras tydligt i språket då programmet talar om "utsugningen" på samhällets alla områden, "utarmningen" av arbetarklassen och samt den oundvikliga "klasskampen"⁵² som inte skall upphöra förrän,

... samhället så omdanats, att den kapitalistiska utsugningen helt är upphävd, klassamhället fallet och massfattigdomen avskaffad.

Detta åter kan endast ske genom att upphäva den privatkapitalistiska äganderätten till produktionsmedlen och lägga dem under samhällets kontroll och besittning samt ge-

⁴⁶ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: "SAP" (2005-04-18). Jmf. med 1911 års program i Misgeld (red), 2001, s.26-29

⁴⁷ Gröning, 1988, s.193

⁴⁸ Svensson, 1994, s.25

⁴⁹ Misgeld (red), 2001, s.31

⁵⁰ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: "SAP" (2005-04-18)

⁵¹ Ur 1920 års program efter Misgeld (red), 2001, s.32

⁵² Misgeld (red), 2001, s.31

nom att ersätta den nuvarande planlösa varuproduktionen med en socialistisk, efter samhällets verkliga behov planlagd, för välståndets höjande stegrad produktion.⁵³

Som till synes så kom även 1920 års program att bli ett program för socialiseringen av det svenska näringslivet. Som Richard Sandler själv menade så var detta, socialiseringen, den tredje etappen i socialdemokratins utvecklingshistoria där de tidigare utgjorts av partiets tid som industriarbetareparti kring tiden för det första programmet 1897 samt tiden kring revisionen 1911 då demokratiseringen stått i fokus.⁵⁴

I programmets politiska program går det att utläsa att:

I samhällets ägo överföres:
alla för en planmässig folkhushållnings genomförande erforderliga naturrikedomar,
industriföretag,
kreditanstalter,
transportmedel och kommunikationsleder.
Sakkunnig ledning av samhällets företag under garantier mot byråkratisk skötsel.
Arbetare och konsumenter deltaga i samhällsföretagens förvaltning.
Samhällelig kontroll över företag, som kvarstå i enskild ägo.⁵⁵

1920 års program är även entydigt i sin analys och ställer som till synes upp tydliga mål och krav. Den kritik som riktas mot kapitalismen gäller dels inkomst- och förmögenhetsfördelningen då programmet anser att privatkapitalismen har skapat ”ett onaturligt hopande av rikedomar” och ”å andra sidan en kolossal tillväxt av den egendomslösa arbetareklassen”⁵⁶ likväl som det gäller effektiviteten i det ekonomiska, arbetslösheten och det bristande kapacitetsutnyttjandet. Dessa problem skulle lösas via upphävandet av den privata äganderätten till produktionsmedlen och införandet av en planhushållning.⁵⁷ Något som fick stor genomslagskraft i nästkommande programrevision.

2.4 1944 års program

Det kom att dröja ända fram till år 1944 innan 1920 års program reviderades, något som bör ha sin förklaring i andra världskriget.⁵⁸ Till detta program hade stora förändringar skett i den politiska verkligheten för partiet då de nu satt i regeringsställning sedan 1932. Detta innebar för partiet att det som stadgades i programmet faktiskt hade verkliga möjligheter att genomföras vilket föranledde att de omedelbara samhällsförändringarna kom att få ta mer plats i programmet.⁵⁹ Vidare hade även andra världskriget lämnat andra avtryck på partiet och arbetarrörelsen, något som syns väldigt tydligt i ”De 27 punkterna” i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Man menar här att,

... krigshushållningen visat vilka möjligheter det finns till en intensiv (sic) produktion, då arbetskraft och kapital utnyttjas under samhällelig ledning för samhällets bästa: ”Vi

⁵³ Ur 1920 års program efter Misgeld (red), 2001, s.34

⁵⁴ Bergström, 1988, s.20

⁵⁵ Ur 1920 års program efter Misgeld (red), 2001, s.37

⁵⁶ Ibid. s.33

⁵⁷ Bergström, 1988, s.21

⁵⁸ Misgeld (red), 2001, s.31

⁵⁹ Ibid. s.39

behöver inte finna oss i arbetslösheten och vi kan avskaffa nöden, om den produktionskraft, som kriget visat oss äga, används lika fullt ut för fredens arbete.”⁶⁰

1944 års program, som till största delen kom att utformas av den socialdemokratiska vänsterns och tillika partiets främste ideolog Ernst Wigforss, bröt inte den socialdemokratiska marxistiska traditionen. Vad som dock bör påpekas är att programmets språk efter Wigforss önskan kom att omarbetas då denne menade att den tidigare språkdräkten från 1920 års program lätt kunde misstolkas. I och med detta så försvann omedelbara begrepp såsom ”utsugning” och ”utarmning” ur programmet.⁶¹

De viktigaste förändringarna som kom i och med programrevisionen 1944 hade sitt direkta ursprung i kongressdebatterna 1932. En mycket omfattande debatt hade här förts angående socialiseringsfrågan. Störst genomslagskraft för det kommande programmet kom Wigforss nytillförda perspektiv att få. Han menade att det i den socialistiska idévärlden finns två tanklinjer som inte nödvändigtvis sammanfaller. Dessa är socialiseringsfrågan och kravet på en planmässig hushållning. Han menade således att ”socialisering nödvändigtvis inte är detsamma som planmässig hushållning”⁶² då äganderättsfrågan i sig inte avvärjer kriser för de berörda; ”Att vi har statens järnvägar hjälper oss inte att hålla järnvägsarbetarna sysselsatta, när det kommer en kris” och med anledning av detta menade Wigforss att planhushållningen borde föras fram som en parallell linje till socialiseringen.⁶³

Till skillnad från 1920 års programs önskan att ”genomföra de utsugna klassernas sociala frigörelse”⁶⁴ kom 1944 års program istället att mena att:

Socialdemokratins mål är att så omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organisation, att bestämmanderätten över produktionen lägges i hela folkets händer, flertalet frigöres från beroende av ett mindretal kapitalägare och den på ekonomiska klasser byggda samhällsordningen lämnar plats för en gemenskap av på frihetens och likställighetens grund samverkande medborgare.⁶⁵

Andra nya perspektiv som tillfördes 1944 års program är synen på att det karaktäristiska för den borgliga ekonomin inte endast är koncentrationen av egendom till ett fåtal utan likväl den koncentrationen av ekonomisk makt som åtföljer ägandekoncentrationen och att arbetarnas otrygghet har sin rot i detta.⁶⁶ Vidare vidgar även programmet möjligheterna till ett privat småföretagande men menar å det bestämdaste att kollektiva former måste skapas för stordriften så att en delaktighet i egendomen skapas.⁶⁷

Vare sig den ekonomiska verksamheten bygger på enskild äganderätt eller olika former av kollektiv äganderätt måste den samordnas till en planmässig hushållning, om icke arbetskraft och materiella tillgångar skola gå tillspillo i sysslolöshet eller i en icke tillräckligt effektiv produktion.⁶⁸

⁶⁰ Bergström, 1988, s.31. Citat ur Bergström efter Arbetarrörelsens efterkrigsprogram, se not 31 på refererad sida.

⁶¹ Misgeld, 2001, s.39

⁶² Ernst Wigforss i Bergström, 1988, s.29 efter SAP Kongressprotokoll, 1932.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Se citat enligt not 26 ovan.

⁶⁵ Ur 1944 års program efter Misgeld (red), 2001, s.40

⁶⁶ Ibid. s.40f

⁶⁷ Ibid. s.44

⁶⁸ Ibid.

Programmet menar att denna samordning endast kan komma till stånd under samhällets ledning och i programmets avslutande politiska program befästs viljan till främst den planmässiga hushållningen som bör ses mot Wigforss åsikter under kongressen 1932. I programmets avslutande politiska program reses följande krav:

En planmässig folkhushållning som syftar till
att fullständigt och effektivt utnyttja samhällets produktiva tillgångar,
att bereda hela den arbetsföra befolkningen tryggad sysselsättning,
och
att tillförsäkra alla medborgare en levnadsstandard svarande mot det
gemensamma arbetets avkastning.
I all den omfattning det är nödvändigt för att förverkliga en sådan hushållning
samordnas de olika formerna av ekonomisk verksamhet under samhällets
ledning, och
överförs i samhällets ägo
naturrikedomar,
industriföretag,
kreditanstalter,
transportmedel och kommunikationsleder.⁶⁹

2.5 1960 års program

Nästa programrevision kom att genomföras 1960 och SAP etablerade i och med detta en ordning där partiprogrammet skulle fungera som ett underlag för beslut och ställningstaganden de kommande 15 åren varefter det revideras. Detta hade sin bakgrund i Tage Erlanders vilja att det skulle finnas en närmre koppling mellan program och praktisk politik, detta för att minska de starka spänningarna som tidigare funnits däremellan.⁷⁰

1960 års program kom att följa det socialdemokratiska idéarvet och ligger, både när det gäller idéinnehåll och språkdräkt, nära det wigforsska i 1944 års program. Kritiken av kapitalismen kvarstår likväl som kravet på samordningen av produktionen i en planmässig hushållning men till socialiseringen intas nu en pragmatisk hållning.⁷¹ Det är även möjligt att skönja en vidgning av programmet till att utöver den ekonomiska organisationen även beröra människors livssituation och deras inbördes förhållanden. Solidariteten till tredje världens utsatta folk framhävs.⁷²

Den mest anmärkningsvärda och påtagliga förändringen i 1960 års program är den ändrade synen på arbetarrörelsens klasskamp; i tidigare program har kampen beskrivits som ständigt pågående, i faktisk nutid, till dess att arbetarna övertar och förenas med makten över produktionsmedlen, men i 1960 års program beskrivs denna kamp i dåtid – något som *har* pågått:

Mot detta kapitalistiska system reste sig arbetarklassen till kamp för bättre levnadsförhållanden, medborgerliga rättigheter och en socialistisk samhällsordning. [...] Genom lagstiftning och facklig kamp har de privata kapitalägarnas envælde brutits, och folkflertalet har kunnat öka sin andel i det växande produktionsresultatet.⁷³

⁶⁹ Ur 1944 års program efter Misgeld (red), 2001, s.47

⁷⁰ Misgeld (red), 2001, s.51

⁷¹ Ibid. Se även 1960 års partiprogram om kravet på planhushållning i Misgeld (red), 2001, s.58

⁷² Nationalencyklopedin, 2005, sökord: "SAP" (2005-04-18)

⁷³ Ur 1960 års program efter Misgeld (red), 2001, s.53

Denna betydande förändring kan härröras till debatterna under 1956 års kongress. Då kongresserna 1920, 1932 och 1944 hade präglats av klassmedvetandet, kampen mot fattigdomen, nöden och oron för massarbetslöshet så kom 1956 års kongress att ha en helt annan inriktning, något som märks väl i Tage Erlanders anföranden där han bland annat menar att:

De folkgrupper vi representerar är inget proletariat i den meningen att de är rättslösa, förtryckta och otrygga vad beträffar existens och arbetsmöjligheter. Ett eget hem, bil, livförsäkring, obligationer, sparkonton – det är inte längre okända ting i arbetarhemmen. Slutligen känner sig våra uppdragsgivare icke stå utanför samhället; de har tvärt om övertagit ett bestämmande inflytande på samhället.⁷⁴

Programmet visar dock på att det fortfarande i välfärdsamhället kvarstår många av kapitalismens ursprungliga drag då även detta samhälle präglas av den ojämna fördelningen. Denna ojämna fördelning som koncentrerar den ekonomiska makten till ett mindretal är enligt programmet inte förenligt med den demokratiska jämlikheten.⁷⁵

1960 års program accepterar blandekonomin fullt ut men företräder kravet på samhällsligt ägande och skapande av företag där den privata sektorn inte fyller samhällets behov. Programmet menar också det är önskvärt att i varje enskilt fall pröva olika former av ägande och menar att:

De kollektiva företagen kan vara statliga, kommunala eller kooperativa, och ett direkt samarbete mellan privat och kollektiv företagsamhet kan också i många fall vara lämpligt. Dessa olika företagsformer bör inte betraktas som självändamål. Valet mellan dem måste bestämmas av vilka uppgifter som skall lösas.⁷⁶

Programmet menar sedan att oavsett ägande- och produktionsform så måste produktionen samordnas till en planmässig hushållning för att inte arbetskraft och materiella tillgångar skall gå förlorade i ineffektivitet, något som endast kan komma till stånd under samhällets ledning.⁷⁷ I programmets avslutande politiska program går det att finna att:

Folkhushållningen organiseras för att uppnå
ekonomisk demokrati,
ökad produktion,
full sysselsättning,
rättvis fördelning.
För att förverkliga en sådan hushållning.
samordnas de olika formerna av ekonomisk verksamhet under samhällets
ledning så att de produktiva tillgångarna blir effektivt och fullständigt
utnyttjade,
främjas nyskapande företagsamhet i kollektiva och enskilda former inom
alla viktiga samhällsområden,
underställes de ekonomiska maktkoncentrationerna demokratisk
kontroll,
överföres i samhällets ägo eller under samhällets kontroll naturtillgångar,
kreditinstitut och företag i all den omfattning det är nödvändigt

⁷⁴ Tage Erlander i Bergström, 1988, s.39 efter SAP Kongressprotokoll, 1956.

⁷⁵ Ur 1960 års program efter Misgeld (red), 2001, s.53f

⁷⁶ Ibid. s.58. Accepterandet av blandekonomin i 1960 års program återkommer i kommande program. Se t.ex. beskrivningen av 2001 års program i föreliggande uppsats.

⁷⁷ Ibid.

för att tillvarata viktiga medborgarintressen.⁷⁸

2.6 1975 års program

År 1975 kom åter programmet att revideras. Detta program, utformat med Olof Palme som programkommissionens ledare, är skrivet i solidaritets- och befrielseandans anda och har därigenom en starkt internationell inriktning.⁷⁹ Tillsammans med detta, och i samma anda, visar programmet på att ”en värld i fred förutsätter respekt för varje nations självbestämmanderätt” samt att en militär nedrustning är av största vikt.⁸⁰ Programmet är även det första att ta direkt och starkt avstånd från kommunismen⁸¹ då endast 1960 års program sedan tidigare tagit avstånd från feltolkad socialism som brukades av diktaturregimer då man i det programmet menade att: ”Ingen socialism är möjlig utan demokrati.”⁸²

Denna önskan att starkt ta avstånd från kommunismen kan säkerligen kopplas till den revolutionära vänsterns uppsving under det sena sextio- och tidiga sjuttioåret.⁸³ Detta kan även ha påkallat framhävandet av socialdemokratiens egna centrala värderingar frihet, jämlikhet och solidaritet då dessa har lyfts fram som egna stycken i partiprogrammet.⁸⁴

Ideologiskt sett så knyter 1975 års program, tillskillnad från 1960 års program, starkare an till den marxistiska och reformistiska socialdemokratiska idétraditionen. Programmet gör även ett tydligt manifesterande av den demokratiska socialismens essens som är värt att citera i sin helhet:

De framsteg som har vunnits genom arbetarrörelsens kamp har befestat socialdemokratiens övertygelse, att den fredliga samhällsomdaningen på den demokratiska socialismens grund erbjuder den enda framkomliga vägen till människornas frigörelse.

Denna samhällsomdaning bygger på mänsklig vilja och mänskliga ansträngningar. Denna frigörelse måste vi genomföra i ett samhälle som är starkt beroende av en omvärld präglad av stora motsättningar, av förtryck och ofrihet, av starka kapitalistiska intressen. Den ska genomföras på den demokratiska övertygelsens väg under öppen debatt och under den hänsyn och respekt för andra uppfattningar som hör demokratin till.

Denna väg kan synas mödosam och tidskrävande. Den medför emellertid den helt avgörande fördelen att samhällsomdaningen kan genomföras under aktiv medverkan av medborgarna och att dess resultat vinner en fast folklig förankring. Därmed skapas också trygghet för att reformerna blir bestående.⁸⁵

I programmet kvarstår också många tankar från 1960 års program. Exempelvis så menar även detta program att det i välfärdssamhället fortfarande finns bevarat många av

⁷⁸ Ur 1960 års program efter Misgeld (red), 2001, s.64

⁷⁹ Misgeld (red), 2001, s.71

⁸⁰ Ur 1975 års program efter Misgeld (red), 2001, s.87f

⁸¹ Programmet nämner här den totalitära enväldeskommunismen och ger ett manifest exempel på leninistiska elitstyren som aldrig förverkligat ett folkvälde. Användandet av ordet ”kommunism” är alltså inte använt i den mening Marx nyttjar ordet. (Författarens eget påpekande. Se t.ex. Schmandt, 1965, s.392-416 för definiering av ”modern kommunism” och jmf med ”demokratisk socialism” s.417f.; jmf Marx & Engels, 1986, passim)

⁸² Citat ur 1960 års program efter Misgeld (red), 2001, s.60. Om 1975 års program: Ibid. s.71

⁸³ Ibid. s.71. Se exempelvis Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”vänstervågen” (2005-04-26)

⁸⁴ Se 1975 års program i Misgeld (red), 2001, s.73ff

⁸⁵ Ur 1975 års program i Misgeld (red), 2001, s.80

kapitalismens drag där den ekonomiska makten, och i förlängningen makten i samhället, koncentreras till ett fåtal som en följd av den koncentrerade äganderätten.⁸⁶ Även i 1975 års program så omskrivs arbetarnas kamp i samhället som något som *pågick* förr men inte längre. Till detta har även en gedigen historieskrivning tillkommit där programmet noggrant redogör för samhällets utveckling från industrialismens start, genom stordriften och dess medföljande kapitalägare, till klasskampen och fram till programmetens nutid.⁸⁷

Även 1975 års program ställer krav på en planmässig hushållning av samhällets produktion där det råder en demokratisk kontroll över ekonomin, detta för att tillförsäkra alla medborgare arbete, sysselsättning samt uppfyllandet av de behov som marknadshushållningen inte mäktar fylla. Då besluten om produktionens inriktning får allt större inverkan på individen och medborgarens välfärd så blir dessa krav imperativa enligt programmet. Samtidigt tillför även programmet en ny vidgad dimension till medborgarens möjlighet till påverkan på produktionen, detta genom att socialdemokratin vill,

... ersätta den nuvarande ekonomiska maktkoncentrationen i enskilda händer med en ordning där varje människa har rätt att som medborgare, löntagare och konsument påverka produktionens inriktning och fördelning⁸⁸

Även 1975 års program menar att en blandekonomi är önskvärd där, som nämnts ovan, produktionen inordnas i en planmässig hushållning samordnad av staten där även de viktigaste naturtillgångarna och de gemensamma intressena ställs under samhällets kontroll eller ägo.⁸⁹ Då programmet talar om marknadens del i ekonomin tillkommer även vissa nya ordval rörande dess kapacitet och möjligheter:

Socialdemokratin vill förena rätten att öva demokratiskt inflytande över det ekonomiska livet och över arbetslivet med friheten att välja bland varor och tjänster som svarar mot enskilda och gemensamma behov. Den vill utnyttja marknadsprusbildningen, där denna utgör det effektivaste medlet för att inrikta produktionen efter människornas önskningar.⁹⁰

2.7 1990 års program

Partiprogrammets förändrade utformning i och med 1975 års program kom att ändras ytterligare samt befästas i och med 1990 års programrevision. Det politiska programmet behöll sina krav i löpande text men det kommunala principprogrammet kom att integreras i de allmänna grundsatserna.⁹¹

Idémässigt finns det en stark kontinuitet mellan 1975 och 1990 års program men likväl med de tidigare programmen. Exempelvis så utgörs programmets andra stycke sånär som på några ordval av den ursprungliga wigforsska formuleringen från 1944 års pro-

⁸⁶ Ur 1975 års program i Misgeld (red), 2001, s.77

⁸⁷ Se 1975 års program i Misgeld (red), 2001, s.75-78. Detta – att innefatta en gedigen historiebeteckning – är något som skulle återkomma i de följande programmen 1990 och 2001.

⁸⁸ Ur 1975 års program efter Misgeld (red), 2001, s.81. Denna vidgning är något som, precis som historiebeteckningen, återkommer i de senare programmen.

⁸⁹ Ibid. s.92

⁹⁰ Ibid. s.86

⁹¹ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: "SAP" (2005-04-18)

gram om hur socialdemokratin vill omdana samhället.⁹² Andra tydliga exempel på denna kontinuitet är skrivelsen om den demokratiska socialismen i 1975 års program som helt kvarstår med endast ett tillagt miljöperspektiv⁹³ samt avsnittet ”I hela folkets händer” där programmet behåller den funktionssocialistiska tanken om att medborgarrätten går före äganderätten som partiet praktiserat allttjämt sedan sitt övertagande av regeringsmakten.⁹⁴ Programmets syn på den planmässiga hushållningen hade föregåtts av gedigna kongressdiskussioner vilket resulterade i de omfattande och ingående skrivelserna om när och varför marknaden måste tyglas och hur förhållandet mellan privatkapitalismen och planhushållningen ter sig:

Varken en renodlad planhushållning eller en renodlad marknadshushållning kan ensam förverkliga alla de krav som ställs på produktionslivet och som har så skiftande innebörd som hushållning med miljöresurser, arbete åt alla, mångfald i utbudet och rättvis fördelning, ekonomisk utveckling och social trygghet. Dessa mål kan endast uppnås genom en kombination av samhällelig styrning och marknadshushållning.⁹⁵

Den internationalisering som skedde i och med 1975 års program kom i 1990 års program att ytterligare fördjupas samt ändra inriktning; då föregångaren behandlade avkolonialiseringen i världen så behandlar 1990 års program de regionala konflikterna som ofta hade sitt ursprung i kulturella, religiösa och etniska motsättningar.⁹⁶ Tillsammans med detta så visar även programmet på den ödesgemenskap som vi delar i världen: kärnvapen- och miljöhoten kan förintna oss alla, oavsett nationstillhörighet, vilket innebär att hela världen måste vara, och *få* vara, delaktig i nedrustningsarbetet och stävjan- det av miljöhoten.⁹⁷ I och med detta så kom även 1990 års program att vara det första programmet med ett utpräglad ekologiskt perspektiv.

1990 års program diskuterar även den internationalisering som skett av ekonomin och visar på svårigheterna att förena den fulla sysselsättningen med ett stabilt penningvärde.⁹⁸ Programmet menar att:

Kapitalets snabba internationalisering leder till att de nationella fackföreningsrörelserna blir otillräckliga som motkraft och till att inom nationalstaterna folkligt förankrade reformkrav blir svårare att förverkliga.⁹⁹

Som motkraft till detta menar programmet likt sina närmaste föregångare att produktionen måste rymma en ordning där varje medborgare kan påverka inriktningen via sin rätt som medborgare, löntagare och konsument.

Det sker genom lagstiftning och ekonomisk-politiska styrmedel, som anger ramarna för företagens verksamhet och på olika sätt påverkar marknadsmekanismerna i samhälleligt önskvärd riktning.¹⁰⁰

⁹² Se 1990 års program i Misgeld (red), 2001, s.108. Jmf med 1944 års program: Ibid. s. 40

⁹³ Se 1990 års program i Misgeld (red), 2001, s.125 & 132ff

⁹⁴ Misgeld (red), 2001, s.105f

⁹⁵ Ur 1990 års program efter Misgeld (red), 2001, s.130

⁹⁶ Misgeld (red), 2001, s.106

⁹⁷ Ur 1990 års program efter Misgeld (red), 2001, s.111f & 114

⁹⁸ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

⁹⁹ Ur 1990 års program efter Misgeld (red), 2001, s.123

¹⁰⁰ Ibid. s.129

2.8 2001 års program

Den senast förestående programrevisionen gjordes år 2001. I och med denna programrevision kom många saker att förändras, inte endast innehållsmässigt utan likväl i utformningen. Fram till detta program hade programmen, som det framgick i ovanstående stycken, bestått av ett inledande avsnitt med ”allmänna grundsatser” samt ett avslutande ”politiskt program”. Detta kom nu alltså att ersättas med en sammanhängande text inledad kapitel- och avsnittsvis.¹⁰¹

Redan vid 1997 års kongress hade det beslutats att en revision av programmet skulle ske på partiets ordinarie kongress 2001. Motivet till denna snara revision av 1990 års program var att samhällsutvecklingen och de stora omvälvande förändringarna som skett i omvärlden krävde en nyorientering.¹⁰² Som Göran Persson själv uttryckte det under sitt öppningsanförande till programrevisionsdebatten:

År 1990 hade ingen av oss hört talas om World Wide Web. Mobiltelefonerna var stora och otympliga. Surfa var någonting som gjordes under varma sommandagar på skummande vågor. I dag har de allra flesta av oss skickat e-post, och vi är många som har lyssnat på *Hassan* på Sveriges Radios hemsida. I dag har de flesta svenskar en mobiltelefon, så liten att det ibland kan vara svårt att hitta den i fickan när det ringer.¹⁰³

Han fortsatte senare i en allvarligare ton med att beskriva murens fall, konjunkturedgången under 1990-talet samt Sveriges anslutande till EU.¹⁰⁴

2001 års programrevision resulterade således i genomgripande förändringar vilka kom att ge det slutgiltiga partiprogrammet en mer social-liberal prägel.¹⁰⁵ Kritikerna till detta var många och programkommissionen tvingades bland annat att omarbete sitt programförslag då motioner och kritik strömmat in till kongressen. Mycket av denna kritik handlade om programkommissionens vilja att stryka den sedan 1944 bestående portalparagrafen om att socialdemokratin så vill omdana samhället så att ”bestämmanderätten över produktionen och dess fördelning läggs i hela folkets händer”¹⁰⁶. Trots det stora engagemanget så ströks portalparagrafen i det slutgiltiga programmet för att ersättas med formuleringen att socialdemokratin,

... strävar efter en ekonomisk ordning där varje människa som medborgare, löntagare och konsument kan påverka produktionens inriktning och fördelning, arbetslivets organisation och arbetslivets villkor. Socialdemokratin vill låta dessa demokratins ideal präglade hela samhället och människors inbördes förhållande.¹⁰⁷

Göran Persson själv menade i sitt öppningsanförande att den gamla meningen inte fångar in,

... socialdemokratins hela demokratisyn – den som handlar om maktspridning, om inflytande på många plan och i fler former. Man kan därför inte både kräva att hela folket

¹⁰¹ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, 2001b, s.72f

¹⁰⁴ Ibid. s.73

¹⁰⁵ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

¹⁰⁶ Jmf *alla* tidigare partiprogram i Misgeld (red), 2001 med 2001 års partiprogram. Se t.ex. Henriksson, 2001 för den kritik som riktats mot programrevisionen.

¹⁰⁷ Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, 2001a, s.1

ska ha bestämmanderätt över produktionen och dess fördelning, samtidigt som detta bestämmande ska vara delat och kunna utövas i fler former, där inte hela folket samtidigt är inblandat.¹⁰⁸

Detta till trots så kvarstår tankegodts från tidigare program även i detta program. Exempelvis så utgör fortfarande den ”demokratiska socialismen” partiets ideologiska grundval och kritiken av kapitalismen återfinns.¹⁰⁹

Exempelvis så hävdar programmet att begreppet kapitalism sedan länge har haft en vidare innebörd i den politiska debatten än den snäva ekonomiska. Det menar att kapitalism inte endast är ett ekonomiskt begrepp utan även en beteckning för ett helt maktsystem ”där den som äger kapitalet ges rätten att bestämma över alla andras intressen, och där människors rättigheter bestäms av deras ekonomiska lönsamhet.”¹¹⁰ Mot denna makt vill socialdemokratin, som nämnts ovan, sätta en ekonomi styrd av folkliga intressen ”där varje människa har rätt och möjlighet att som medborgare, löntagare och konsument påverka produktionens inriktning och fördelning.”¹¹¹

En nyhet i detta program är att den teoretiska klassammansättningen har förändrats. Programmet menar att det har vuxit fram starkt proletariserade grupper med svag anknytning till arbetsmarknaden och hela det samhälliga livet. Denna utveckling, samtidigt som det fortfarande finns en grupp mycket privilegierade människor och en grupp människor med säker position och ställning i både arbetsliv och ekonomi, har gett upphov till en klassmässig tredelning där det finns betydande risk för ett tvåtredjedelssamhälle där den ”kapitalägande klassen och de gynnade mellanskikten bildar allians mot dem som har svag position på arbetsmarknaden eller helt står utanför”¹¹². Samtidigt påpekar programmet att denna över- och underordning inte endast uppkommer i fördelningen av produktionslivets resultat utan att även faktorer såsom genusordning och etnicitet.¹¹³

Avslutningsvis ska det även sägas att programmet gör betydande avsteg från sina föregångare då detta program aldrig reser krav på, eller ens nämner, en planhushållning eller en ”planmässig hushållning”. Inte heller socialdemokratin mål benämns som att uppnå det socialistiska samhället som dess föregångare utan nu heter det att:

Socialdemokratin vill forma ett samhälle grundat på demokratins ideal och alla människors lika värde. Fria och jämlika människor i ett solidariskt samhälle är den demokratiska socialismens mål.¹¹⁴

¹⁰⁸ Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, 2001b, s.74

¹⁰⁹ Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” (2005-04-18)

¹¹⁰ Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, 2001a, s.18

¹¹¹ Ibid. s.18f

¹¹² Ibid. s.7. Se även Bäckström, 2004, s.12f och 16f

¹¹³ Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, 2001a, s.13f

¹¹⁴ Ibid. s.1

3. Undersökning

Som jag beskrev under rubriken 1.3 så har varje intervju utgått från en intervjumanual. Frågorna i denna intervjumanual är kategoriserade på så vis att de tillsammans berör vissa latenta teman. Dessa teman kommer i detta kapitel att utgöra de underrubriker varunder jag sammanställer de intervjuades svar.¹¹⁵

Det kan vid läsning tyckas texten under rubrik 3.4 borde ingå under rubrik 3.3, så har dock fallet inte blivit då intentionen är att stycket 3.4 ska ha en mer utopisk ansats, det vill säga *vad* de intervjuade ser som önskvärt, emedan rubrik 3.3 har ett historiskt perspektiv, det vill säga vad de intervjuade anser om de förändringar som redan skett.

3.1 Innebörden av termen socialdemokrati

Då de intervjuade ombeds att förklara vad begreppet socialdemokrati innebär för dem tar de enhetligt utgångspunkt i det trygga samhället där rättvisan framträder som ett slags överordnad norm. Margareta Sandgren menar på att socialdemokrati för henne är att vi som samhällsmedborgare solidariskt ställer upp för varandra genom att vi tillhandahåller en välfärd som riktar sig till alla i samhället: de som blir föräldrar, de som studerar, de som går ut i arbetslivet, de som blir pensionärer, de som blir sjuka med mera. Hon anser att vi har ett gemensamt ansvar för varandra och att vi utifrån alla människors lika värde ska ha samma livschanser¹¹⁶ i livet från början till slutet.¹¹⁷

Helene Petersson väljer vid sin definition av begreppet socialdemokrati att börja bakifrån i ordet: hon säger att ”demokrati” är en av partiets främsta styrkor och att tanken om att alla ska få komma till tals, få känna delaktighet och involvering är dess ledstjärna i det sammanhang som hon visar på att partiet är ett folkrörelse parti. Hon påpekar att vikten av allas delaktighet – att ingen styr ovanifrån – är imperativt för ordets första del ”social”. Hon berättar att den sociala biten har varit, och fortfarande är, partiets huvudpunkt: att det ska finnas en social rättvisa och trygghet för alla människor i samhället. Även hon visar på vikten av det gemensamma i samhället och känslan *för* det gemensamma; att vi vill och kan ta ansvar för inte bara oss själva utan även våra medmänniskor. Hon anser att vi i vissa delar av livet har mer möjlighet att hjälpa till eller ta ett större ansvar och att den tiden vi inte kan det så ska vi kunna leva gott ändå.

Grunden är ju ”åt var och en efter behov, av var och en efter förmåga”. Man ska inte ha en rättvis fördelning där alla får exakt lika mycket, utan man ska kunna få vad man har behov av och man ska också ge vad man har förmåga att ge; både tid, kunskap och pengar. Där tycker jag kärnan är på något sätt.¹¹⁸

Göte Wahlström börjar i en annan ände än de föregående då han anser att socialdemokrati för honom innebär att man ”hittar politiska lösningar som innebär rättvis fördelning av det som vi gemensamt producerar i samhället.”¹¹⁹ Han menar på att om man får

¹¹⁵ Se Bilaga 1

¹¹⁶ Se t.ex. Goldberg, 2000, s.59f för förklaring av begreppet ”livschanser”.

¹¹⁷ Sandgren, 2005

¹¹⁸ Petersson, 2005

¹¹⁹ Wahlström, 2005

till stånd en så rättvis fördelning som möjlig är så innebär det en trygghet för människor och att detta är av största vikt då trygga människor också i ett samhälle är delaktiga i samhällsuppbyggnaden och samhällsutvecklingen. Han berättar vidare att rättvisa och trygghet är de två komponenter som han lägger högt i definitionen av ordet socialdemokrati. Han anslår här ett historiskt och personligt perspektiv:

Jag brukar ta exemplet min far som var en av nio barn födda i en syskonskara under 22 års tid. Han var äldsta sonen i den familjen och när han beskriver just otryggheten, hur han upplevde orättvisorna i samhället och när han uttrycker att ”det samhället vill jag aldrig ha tillbaka”, som han uttryckte det innan han gick bort, så har jag full förståelse för det. Därför att han såg orättvisorna, han såg ju otryggheten, han såg ju hur samhället utvecklades där det inte finns solidaritet och rättvisa.¹²⁰

Av denna anledning ser han den rättvisa fördelningen som en viktig del för honom i socialdemokratien. Han menar dock att det är viktigt att sedan se socialdemokratien i sin tid och att inte vara låst i alla delar utan att alltid kunna låta socialdemokratien verka utifrån rättvisa och trygghet i den tid man befinner sig.¹²¹

3.2 SAP:s historia och dess ideologiska betydelse

Margareta Sandgren berättar att partiets historia och ursprung betyder mycket för hennes ideologi då den kamp som fördes för ett rättvisare samhälle, med bättre villkor för de arbetande folken, rätt till utbildning, bättre bostäder och dylikt fortfarande gäller i samma utsträckning.¹²² Helene Petersson visar också på att partiets historia är av stor betydelse för ideologin och för förståelsen för densamma. När vi diskuterar den gedigna historieskrivningen i 2001 års program säger hon att:

Jag tycker att historien är oerhört viktig för förståelsen för hur vi lever idag vilka beslut vi tar idag. [...] Jag tror att programkommissionen medvetet valt att plocka in det här, både för att vi ska känna samhörigheten med historien och sedan på något sätt inte glömma grunden. Samhället utvecklas ju men på något sätt så består vår kärna.¹²³

Göte Wahlström tar återigen exemplet om sin släkt och menar att arbetarrörelsen egentligen inte är äldre än fyra generationer: hans farfar, hans far, han själv och hans barn, men visar på vilka stora betydande skillnader som finns i de förutsättningar varur de levt sina liv. Han berättar om sin farfars flytt till nuvarande Jönköping kommun där han fick anställning som ladugårdsförman och hur urbaniseringen sedan tvingade ut honom i industrin som vid det här laget var en arbetsmarknad präglad av mycket ohälsa. Han berättar vidare om hur hans far, vid farfaderns bortgång, fick axla ansvaret som äldste son i familjen och hur viktig förståelsen är för hur dessa människor tänkte och funderade för att förstå hur engagemanget vuxit fram:

Man såg att man var isolerade och man var få, man hade väldigt få möjligheter att påverka industriägarna och så vidare. Utan man såg den politiska möjligheten till utveckling. När min far sedan gick ut i arbetslivet så var det ganska naturligt för honom att både vara fackligt aktiv som metallarbetare [...] men också att engagera sig politiskt

¹²⁰ Wahlström, 2005

¹²¹ Ibid.

¹²² Sandgren, 2005

¹²³ Petersson, 2005

för att han såg de politiska behoven, både för att förändra arbetslivets förutsättningar men också för att kunna förändra samhällets situation.¹²⁴

Han berättar vidare att när han sedan gick ut i arbetslivet 1967 vid ringa 16 års ålder så mötte han visserligen en väsentligt förbättrad arbetsmiljö och ett samhälle där den of-fentliga sektorn började byggas ut via äldreomsorg, skola och så vidare, men han menar att han fortfarande såg möjligheterna att gå ännu längre; att det kunde bli ännu bättre och att detta innebar att det föll sig naturligt för honom att engagera sig både fackligt och politiskt.

3.2.1 Det facklig-politiska samarbetet

Helene Petersson visar här direkt på den nära kopplingen som finns mellan socialdemokratien och fackföreningsrörelsen. Hon menar att det också var något av ursprungstanken då arbetarna inte hade rätt att organisera sig, att det var arbetarnas gemensamma kamp, och att man därav behövde organisera sig kollektivt då ensam inte är stark. Även fast hon tycker att det är riktigt att medlemsvärvningen till partiet inte längre sker via kollektivanslutningar så anser hon att det idag är svårare att känna den starka samhörigheten med fackföreningsrörelsen då många av de fackligt aktiva inte är engagerade i socialdemokratien eller att de kanske inte ens har sin partitillhörighet i SAP. Hon anser dock att LO fortfarande är nära partiet som organisation och där känner hon hur de driver åt samma håll. Hon framhåller även att LO har en viktig uppgift att piska på partiet i vissa frågor.

På frågan om vad som är det viktigaste som fackföreningsrörelsen driver fram i partiet ideologiskt så svarar hon att det är just tanken om det kollektiva; strävan mot de gemensamma målen. Hon är själv kritisk till exempelvis de individuella lönerna då det trots vissa positiva aspekter kan skapa mycket missämja och orättvisa inom ett arbetslag samt att det innebär att individens sak drivs framåt på bekostnad av det gemensamma. Här anser hon att facket har sin viktigaste uppgift: att driva allas krav och allas möjligheter.¹²⁵

Även Margareta Sandgren visar på socialdemokratiens och fackföreningsrörelsens samhörighet då hon menar att den senare är den andra grenen av arbetarrörelsen. Hon ser dock denna tvåvägsstrategi som mycket viktig då de olika delarna, den fackliga och den politiska, delvis hade olika mål men som kunde uppnås gemensamt. Hon visar exempelvis på fackföreningarnas behov av politiken då det gällde arbetsmarknadslagstiftning.¹²⁶

Göte Wahlström visar även han på den nära kopplingen mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratien men anser även att denna nära koppling faktiskt är av stor betydelse för det pragmatiska arbetet. Han berättar nämligen att han kan märka att då han diskuterar med andra partiföreträdare så har de full förståelse för den situation partiet och fackföreningsrörelsen befinner sig i; att denna bakgrund är en styrka:

¹²⁴ Wahlström, 2005

¹²⁵ Petersson, 2005

¹²⁶ Sandgren, 2005

... det är klart att här ser jag polariseringen på så vis att de politiker som företräder den gamla traditionella högern, alltså nuvarande moderaterna, inte har samma förståelse för detta som till exempel liberalerna eller kristdemokraterna eller centern som också är folkrörelsepartier. Där tror jag väl egentligen att när jag sitter och diskuterar politiska lösningar så ser jag ju att jag kan sätta mig med företrädare för centern då det är ganska enkelt för vi har ju egentligen samma bakgrund; samma förståelse för organisationslivets betydelse, behovet för de politiska lösningarna för att utvecklas och så vidare. Där finns en väldigt stor förståelse.¹²⁷

3.2.2 Identiteten som arbetareparti

Margareta Sandgren anser att SAP:s identitet till viss del har förändrats tillsammans med Sveriges och världens ständiga förändring. Framförallt ser hon det faktum att de som tidigare definierades som arbetare, det vill säga de som arbetade inom industrin och på verkstäder, blir allt färre och färre. Hon anser därav att det kan vara rimligt att partiet idag är mer av ett löntagarparti som arbetar för löntagarnas villkor. Begreppet löntagare sträcker sig således från verkstadsarbetaren till den som jobbar på kontor.¹²⁸

Även Helene Petersson startar med denna utgångspunkt i sitt resonemang då hon anser att diskussionen idag handlar om vad som är en arbetare. Även fast hon anser att SAP fortfarande är ett arbetarnas parti så menar hon på att de inte kan utesluta tjänstemannakollektivet.

Förr så var det ju inte så vanligt att exempelvis lärare och de som hade gått på högskolan och studerat anslöt sig till socialdemokratin utan det var industriarbetarna. Idag har vi inte det industriarbetarkollektivet heller, vi har mycket färre personer så att frågan är som sagt vad är en arbetare idag? Är det bara de som står på industrin eller är du som datatekniker fortfarande en arbetare?¹²⁹

I och med detta så menar hon att bredden i de yrkesgrupper som är anslutna till partiet idag är bredare än vad den var för 50 år sedan och att detta är en del av samhällets utveckling. Självklart är i alla fall att socialdemokratin alltid företräder löntagarens intressen gentemot arbetsgivarens.

I linje med vad Göte Wahlström säger, att ”sin styrka bygger man i att man kan beskriva människors vardag”¹³⁰, så anser Margareta Sandgren att SAP alltid har kunnat beskriva hur villkoren för arbetarklassen har sett ut. Hon säger att:

De problemen och de orättvisa villkor som gäller har vi omvandlat via reformer för att förbättra villkoren för löntagare och arbetare. Det handlar ju väldigt mycket om att kunna beskriva den verkligheten och hur den ser ut.¹³¹

Helene Petersson anser dock att det går att skönja en mer individuell utveckling i löntagarnas intressen och att detta tillsammans med löntagarklassens storlek och sammansättning kan skapa vissa problem för den socialdemokratiska ideologin. Detta då det nu i samhället är mer tillåtet att driva just de individuella frågorna såsom lönesättning,

¹²⁷ Wahlström, 2005

¹²⁸ Sandgren, 2005

¹²⁹ Petersson, 2005

¹³⁰ Wahlström, 2005

¹³¹ Sandgren, 2005

pensioner och så vidare. Denna utveckling, där man inte längre driver de kollektiva frågorna lika hårt, menar hon kan ha vara en anledning till att många idag säger att de inte känner igen socialdemokratin.

Göte Wahlström anser att den förändring som skett inte har skett offensivt; det är en naturlig förskjutning. Denna förskjutning menar han kan ha sin upprinnelse i det faktum att LO-kollektivet emellanåt tar saker och ting för givet,

... så för givet att man inte engagerar sig längre, att man slutar engagera sig och när man då lämnar arenan öppen för andra så är det klart att andra grupper beträder arenan. Det har varit tjänstemannagrupper och det har varit andra intressenter som har gett sig in som har varit verbalt starka och som tagit över.¹³²

Han berättar att han kan märka denna utveckling, denna förskjutning, då han på fackföreningsmöten inte längre kan lyfta de facklig-politiska frågorna med samma lätthet som när han började engagera sig fackligt. Han återger hur en gammal vän i fackföreningsrörelsen berättat om de möten de hade för länge sedan där de kunde säga att de företrädde så och så många tusen av kommunals medlemmar och att de ville få igenom dessa punkter.

Så då var det med pondus man kunde göra det. I dagsläget är det inte lika enkelt. Om jag varit på ett fackföreningsmöte är det inte med samma enkelhet som jag kan säga att jag företräder hela kollektivet – hela gruppen – och kan pusha på så starkt.¹³³

Vidare menar han att detta har påverkat partiets ideologi på så sätt att långsiktigheten till viss del har försvunnit. Då de politiska svängningarna sker så snabbt som de gör i dagens samhälle så har dessa förutsättningar ytterligare påskyndat denna utvecklingstrend och han framhåller att detta inte är till gagn för de medlemsgrupper han företräder.

Det jag kan se det i är ju att eftersom vi nu sitter en måndag efter att två opinionsmätningar har gjorts om partisympatier så kan vi se här att det är väldigt mycket snabba svängningar. Socialdemokratin påstås ha det lägsta stödet på åtta år och den politiska högern har det kanske starkaste på mer än åtta år.¹³⁴

Han kopplar dessa förändringar till den mediala debatten och förfallet av det grundläggande funderandet, mötet på arbetsplatserna och mötessammankomsterna.

3.3 Förändringarna i ideologin

Göte Wahlström börjar här sitt resonemang i ideologins förändrade förutsättningar då han anser att partiet emellanåt har svårt att kunna sätta in ideologin i det pragmatiska arbetet. Han anser att:

Samhällsutvecklingen är så snabb i dagsläget att det är svårt att sätta in alla våra värderingar och tro att man med väldigt snabba effekter kan förändra. Jag tror att vi på något

¹³² Wahlström, 2005

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

sätt hela tiden måste kunna förnya vår politik utifrån de förutsättningar som vi befinner oss i.¹³⁵

Detta menar han, kan endast göras via en bred och offensiv diskussion. Här tar han återigen upp exemplet sin far och berättar om deras politiska diskussioner – dess bredd - och de levande möten och sammankomster som de hade. Han berättar att han upplever denna demokratiprocess som mycket mer levande än den som råder i dagsläget och berättar vidare om att han tycker sig ha fått denna känsla bekräftad efter att ha läst fullmäktigeprotokoll från dåvarande Bankeryds kommun under 40-talet.

På följdfrågan om vad som begränsar denna debatt idag nämner han återigen den snabba utvecklingen och alla de nya influenser och intryck som vi dagligen ställs inför och den problematik som uppstår när vi ska kunna hantera allt detta samtidigt. Han visar på hur mycket information som rör sig i samhället och vilken roll massmedia har i det hela, både som förmedlare och opinionsbildare.

Vad det gäller privatiseringarna som skett så påpekar Göte Wahlström att det kan finnas olikartade privatiseringar och som bör bedömas därefter. Han berättar att det under hans tid inom kommunalarbetsförbundet inträffade en period då föreningslivets alla aktiviteter helt plötsligt skulle föras in i den kommunala sfären i regi av fritidsgårdar och dylikt. Att privatisera detta – att lägga tillbaka det på föreningslivet – tror inte han är fel och han påpekar att det kanske kan finnas fler liknande detaljer som kan föras tillbaka i privat driftsform.

Vad det gäller exempelvis avregleringen av el- och telemarknaden så kan inte Göte Wahlström se hur det varit till gagn för medborgarna och ställer sig skeptisk till om de är önskvärda. Han anser att det är svårt att se om de fört med sig några speciellt positiva effekter, vare sig på exempelvis elförbrukningen eller kostnadsutvecklingen.

... däremot har det ställt mig som individ i den situationen att jag alltid är en loser. Därför att alltid är det någon som säger att de har hittat en bättre och billigare leverantör och jag tror inte att det för mig som individ gagnar utvecklingen.¹³⁶

Margareta Sandgren anser att det största problemet som uppstått inom socialdemokratien idag är det faktum att klyftorna i samhället ökar och att människorna i samhället idag inte har samma livschanser, både med anledning av ekonomiska förutsättningar likväl som andra faktorer. Hon saknar även den internationella solidaritetskamp som fördes under 70- och 80-talet då hon engagerade sig i partiet. Även fast partiet fortfarande är internationellt engagerade via till exempel biståndsfrågor så saknar hon den utåtriktning som partiet hade i agitationen under Palmes år.

Vad det gäller privatiseringarna och avregleringarna så ställer även Margareta Sandgren sig skeptisk. Hon berättar att hon avstod att rösta i frågan om avregleringen av elmarknaden och menar på att det går att se idag att det blev så bra; konkurrensen är inte sådan att den leder till lägre priser då de lägger sig på samma nivå samtidigt som företagen plockar ut mer i vinst. Samtidigt säger hon att,

¹³⁵ Wahlström, 2005

¹³⁶ Ibid.

... vissa funktioner i samhället som el, tele, post och järnväg ska finnas i samhällets regi egentligen för att vi måste se till att hela landet får tillgång till de infrastrukturer som är nödvändiga för att kunna få jobb och kunna verka.¹³⁷

På samma sätt kritiserar Margareta Sandgren de öppnade möjligheterna att driva skolor i privat regi. Hon anser att skolan skall vara en plats där alla barn möts oavsett om de är direktörens eller arbetarens barn och att det är av största vikt att det finns en plats att just barn med olika bakgrund kan mötas på samma villkor. Detta anser hon kan öka förståelsen människor emellan. Hon anser att friskolorna idag inte erbjuder detta möte då de snarare har en segregeringseffekt på samhället. Detta då de genom sitt vinstintresse endast plockar in de mest studiemotiverade eleverna.

Anledningarna till att SAP från början sade ja till detta tror hon beror på att man ville locka fram en ny pedagogik inom skolan. Hon menar dock att det under de borgliga åren kom att utvidgas till att inte endast innehålla detta utan att även innefatta att andra intressenter kunde komma in på denna marknad och bedriva fristående skolor. Hon ser det som fel att medborgarnas skattepengar ska gå till att betala ut vinster åt de som driver dessa skolor.¹³⁸

Helene Petersson anser att socialdemokratin har genomgått en sorts individualisering, något som hon anser syns i partiprogrammet då det mer har kommit att handla om individens möjligheter gentemot det kollektiva. Anledningen till detta ser hon som en samhällsutveckling som partiet har känt ett behov av att följa med i och som har yttrat sig genom det minskade värnandet om det absolut kollektiva lösningarna. Hon menar att den gamla tanken om just det kollektiva kan ha varit en nödvändighet för att bygga upp de gemensamma områden som idag finns i det svenska samhället. Som exempel på en sådan individuell lösning ser hon friskolorna:

Den gemensamma skolan är ju ett av våra skötebarn kan man säga, vi har ju drivit det hela tiden. När friskolediskussionen dök upp så var frågan om man ska få lov att bryta sig ur: ska man få möjlighet att ha sin skolgång på ett sätt som kanske mer passar mig än en gemensam hela tiden?¹³⁹

Hon berättar att friskolediskussionen var gedigen och att hon är helt övertygad om att den kommer att blomma upp igen.

Till avregleringarna av el- och telemarknaden ställer sig Helene Petersson mycket skeptisk. Hon anser att dessa funktioner är så samhällsviktiga att de borde ha en större statlig styrning eller till och med ett statligt ägande. Som exempel tar hon stormen som drabbade Sveriges sydliga delar väldigt hårt i januari 2005:

Elmarknaden såg vi ju helt klart nu när vi hade stormen här: de stora bolagen har ju till stor del plockat ut ganska höga vinstintressen och inte återinvesterat som de har behövt. De kommunala elbolagen, Habo till exempel, där man har återinvesterat varje krona de i princip fått då de inte ska gå som vinstdrivande företag de hade en helt annan elsäkerhet än vad exempelvis Sydkraft hade.¹⁴⁰

¹³⁷ Sandgren, 2005

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Petersson, 2005

¹⁴⁰ Ibid.

Hon ser inte heller positivt på förändringen av Postens monopol då de enskilda privata postföretagen endast koncentrerar sig på tätorterna och utelämnar den olönsamma glesbygden även fast de är i samma behov av denna service. I och med detta anser hon att det finns områden där det måste finnas en reglering och ett visst ägande och att det där det står i privat ägo ändå finns lagstiftning som säger att det ska finnas säkerhet och trygghet.

Enligt Helene Petersson så har alla dessa avregleringar föregåtts av mycket stora diskussioner inom partiet på kongresserna och hon är, som vi sett ovan, övertygad om att diskussionerna åter kommer att blossa upp.¹⁴¹

Författarens påpekande

De delar av intervjuerna som ligger till grund för detta kapitel utgår från den näst sista förberedda följdfrågan i intervjumanualens första avsnitt ("Finns det något inom socialdemokratien idag som inte stämmer överens med din ideologi?") samt intervjumanualens andra avsnitt.¹⁴² Huvudfrågan i detta avsnitt var: "hur ställer du dig till privatiseringen av tidigare offentligt tillhandahållna tjänster?". Författaren anser det vara av vikt för läsaren att vara införstådd i att det vid varje intervjutillfälle har blivit som så att tillägg i följdfrågorna har gjorts, som till exempel: "vad tycker du om friskolorna?". Samtidigt som detta kan förklara en viss enhetlighet i svaren så kan det också förklara de olika angreppsansatser som tagits av de intervjuade då upprinnelsen till detta avsnitt kommit ur olika diskussioner i och med den ovan nämnda följdfrågan i avsnitt ett. Exempelvis så kom intervjun med Helene Petersson in på det andra avsnittet via en diskussion om dagens partiprogram som sedan levde kvar i intervjun och således också i resonemanget. Även de spontana följdfrågorna, såsom den om friskolan, har varierat, något som förklarar varför alla inte nämner riktigt samma saker.

3.4 Planhushållningen och ekonomin

Göte Wahlström berättar att han aldrig har tillhört de som drivit planhushållningsfrågan utan att han förespråkar en mer blandekonomisk utveckling. Han säger att: "naturligtvis förutsätter det att det finns en bred diskussion hos individerna; delaktighet i utvecklingen där individerna känner att de har möjlighet att påverka".¹⁴³ Samtidigt anser han dock att detta bör ses som en idé som är starkt bunden till en tidstro; ett sätt hur man vid en viss tidpunkt ansåg att samhället borde utvecklas. Han beskriver sedan hur han i sin funktion som både facklig och politisk företrädare har kommit i kontakt med liknande idéer i andra länder. Han berättar särskilt om ett besök i Kaliningrad¹⁴⁴ där han träffade olika människor och fick ta del av deras tro på utvecklingen och vad som kan styra den samma. Han menar att det är naturligt att,

¹⁴¹ Petersson, 2005

¹⁴² Se Bilaga 1

¹⁴³ Wahlström, 2005

¹⁴⁴ Rysk enklav belägen mellan Polen och Litauen. (Källa: Nationalencyklopedin, 2005, sökord: "Kaliningrad")

... man ställer sig frågan ”hur kan vi snabbast möjligt förflytta oss till en annan situation?” och i det läget förstår jag att det kommer in diskussioner på att, ja att planhushållning kunde vara en väg vid tillfället.¹⁴⁵

Samtidigt pekar han på att det denna utvecklingstilltro kan ta sina uttryck i helt andra former. Han berättar då om hur han vid ett besök i Filippinerna fick besöka ett kalhygge där man tillåtit amerikanska intressen att verka.

Jag förstår att man initialt var väldigt lyckliga över att den amerikanska ekonomin var där och gjorde förutsättningarna goda för att kunna avverka timmer och så vidare, men sedan så försvann det amerikanska intresset och kvar stod bönderna med kalhyggen som inte gick att odla på grund av jorderosionen.¹⁴⁶

Han anser att det är tydligt att detta förändrar synen på hur ett samhällssystem skall byggas och att kanske även detta kan få tankarna att gå mot planhushållning. Han anser dock att varje tid har sitt och poängterar vikten av att det finns en grundläggande rättvise- och trygghetstanke oavsett vilka ekonomiska idéer man önskar implementera. Han säger också att han anser att ”demokratien alltid ska styra över ekonomin. Vi bygger inget stabilt och tryggt samhälle med mindre än att så är fallet.”¹⁴⁷

Även Margareta Sandgren intar en något avvaktande ställning till frågan om planhushållningen då hon anser att den frågan kanske inte är så viktig idag då Sverige har en reglerad marknad med marknadshushållning. Hon tror att det är omvärlden som förändrat denna förutsättning för SAP och det har drivit fram den nu förestående mer marknadsliberala hållningen. Återigen påpekar hon att då det handlar om infrastruktur såsom el- och vattenförsörjning, järnväg och flyg så tycker hon att marknaden måste vara reglerad oavsett om den står under statens kontroll eller inte, detta för att tillförsäkra hela landets försörjning och tillgång till servicen. Hon ger här exemplet Posten där de nya företag som har etablerat sig inte ser norrlandsutbärningen som sin första prioritet.¹⁴⁸

Helene Petersson påpekar att det har skett en viss aktualisering kring frågan om den statliga styrningen och ger då exemplet Vattenfall som uppkommit under deras senaste KU-utfrågningar (dvs. innan intervjutillfället 2005-04-17): ”till vilken grad ska staten styra och äga och vilken beslutanderätt har vi i riksdagen?”¹⁴⁹ Här menar hon att det åter handlar om de samhällsviktiga funktionerna som är nödvändiga för medborgarnas säkerhet. Hon anser dock att statens inflytande skall begränsas till just detta, staten ska inte bedriva verksamhet i syftet att tillskansa sig ekonomiska tillgångar utan det ska skötas på annat sätt som till exempel via skatter och avgifter.

De verksamheter som det åligger vissa sociala aspekter för, såsom folkhälsan, tycker hon också att det är av största vikt att staten går in som ägare. Här ger hon exemplet Systembolaget och Svenska Spel, områden som hon anser att staten inte skall släppa ifrån sig. Sammantaget så förespråkar även hon en blandekonomi.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Wahlström, 2005

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Sandgren, 2005

¹⁴⁹ Petersson, 2005

¹⁵⁰ Ibid.

3.5 Den praktiska politiken

Författarens påpekande

Då intervjuerna gjordes så användes en historisk referering för att finna ett intressant angreppssätt på problematiken kring den praktiska politikens påverkan på ideologin. Det exempel jag använde var den kritik som Gustav Möller 1951 förde fram mot partistyrelsen efter dess avslag på hans krav att genomföra en ny socialpolitisk framstöt. Han menade att detta fick partiet att framstå,

... som om det gått över till att bli ett administrerande parti och inget annat... Personligen måste jag beklaga, att partistyrelsen anser, att status quo är vad som behövs, när det gäller socialpolitiken.¹⁵¹

Med anledning av detta kan vissa av svaren i nedanstående sammanställning i sin tur återanknyta till Gustav Möllers åsikt.

* * *

På frågan om han någon gång känt att ideologin fått stå tillbaka för den praktiska politiken så ger Göte Wahlström följande svar:

Ja, verkligen; vi är alldeles för lite oppositionella internt. [...] Av tradition så ska det finnas en levande opposition i partiet som är pådrivande hela tiden och den saknar jag, den diskussionen, inte minst utifrån: att vi har för få sammankomster, för få träffar, för få tillfällen då vi kan byta idéerna och fundera framåt.¹⁵²

Han menar att det som begränsar utrymmet för denna interna oppositionella diskussion är det faktum att dessa diskussioner ofta missbrukas av de motkrafter som finns; att den används för att påvisa att socialdemokratin inte är enad, att socialdemokratin är splittrad och att det betyder att det är en svag organisation. Han upplever att det förr gick att ha den här interna oppositionen och diskussionen och att det då ändå upplevdes som en styrka.

Han ger även en bild av att SAP kan ha tappat lite grand av sin fokus på tron och viljan att förändra, detta med ett möjligt ursprung i att det i välfärdssamhället kan vara svårt att finna det. Han anser att det är av största vikt för socialdemokratin att alltid vara i opposition, även då de är i majoritetsställning: i opposition mot orättvisorna, mot förtryckandet, mot utnyttjandet av löntagare och så vidare.

När socialdemokratin inte är på något sätt i opposition och vill förändra utan upplevs som att man har kört fast då kommer ju kraven på att någon annan ska ta över och förändra i tron att förändringen innebär någonting positivt. Tittar jag tillbaka på de valrörelser där socialdemokratin har tappat sin majoritetsställning under sjuttioalet och sen -91 så har det ju varit vid de tillfällena som man har upplevt att man blivit förvaltare, inte utvecklare, av samhället.¹⁵³

¹⁵¹ Misgeld (red), 1988, s.230

¹⁵² Wahlström, 2005

¹⁵³ Ibid.

Margareta Sandgren anser att det är möjligt att svara både ja och nej på denna fråga. Hon anser att det från 1951 och framåt har skett väldigt många förändringar med ideologiska förtecken, allt ifrån familjepolitiken till arbetsmarknadspolitiken och arbetsvillkoren som blev en stor diskussion under sjuttioalet. Hon anser att det är svårt att definiera det precis men menar att det självklart finns en dimension av administrerande inom partiet i och med att det självklart ligger i deras intresse att förvalta och bevara de reformer som de drivit fram och detta härigenom också kan ses som en ideologisk del. Hon vet inte direkt om detta hänger samman med det sviktande socialdemokratiska väljarstödet men framhåller att det måste finnas en koppling till en besvikelse hos människor:

Vi satsar ju betydligt mer resurser förhållandevis än vad vi gjorde för kanske 10-20 år sedan när det gäller välfärden. Människors krav på välfärdsutbudet har ju ökat och när inte det blir verklighet eller praktisk politik så blir människor också besvikna. Under nittioalet när vi hade saneringen av svensk ekonomi så var det ju väldigt många som drabbades utav det på olika sätt och det är klart att det fanns stor besvikelse över partiets politik.¹⁵⁴

Helene Petersson tar en liknande utgångspunkt som Margareta Sandgren då hon menar att det har hänt väldigt mycket de senaste 50 åren då det har funnits väldigt stora omställningar att jobba för, exempelvis inom bostadsfrågorna och för socialförsäkringssystemen, och det alla landvinningar som gjorts kräver att de förvaltas och administreras. Hon säger att hon också kan tänka sig att det dyker upp kritik då och då att partiet vill slå sig till ro och bevara de förändringar de har fått till stånd och periodvis berättar hon att det också kan kännas så. Samtidigt så visar hon på att sådan kritik och sådana känslor fungerar som en sorts varningsklocka för partiet. Hon pekar också sedan på socialdemokratiens roll inom politiken, precis som Göte Wahlström:

Jag brukar säga att så länge det finns orättvisor så har socialdemokratin en plats i politiken och i och med att det hela tiden dyker upp orättvisor så finns det ju andra saker som påverkar och då måste man jobba med det.¹⁵⁵

3.6 Socialism och demokratisk socialism

Helene Petersson tycker att det fortfarande är rimligt att till viss mån benämna SAP som ett socialistiskt parti. Vad som begränsar denna benämning av partiet enligt henne är dock att ordet "socialism" bör rymma en samhällsstyrd eller samhälleligt ägd verksamhet i större utsträckning än vad som nu är rådande i Sverige. Hon anser själv att partiet inte borde ha släppt så mycket som det gjorde på en del saker och fortsätter:

Men fortfarande tycker jag ändå att kärnan, att man värnar om de här gemensamma lösningarna, de finns kvar. Fullt ut kommer vi aldrig att släppa det tror jag inte och inom kärnområdena framförallt. Vi har ju vårt mantra: vård, skola och omsorg. Där ligger ju grundbulten i de gemensamma lösningarna.¹⁵⁶

Den utveckling som skett gällande SAP:s egen benämning på sitt tankegods anser hon ha gått hand i hand med socialdemokratiens reformarbete. Hon menar att SAP förr hade

¹⁵⁴ Sandgren, 2005

¹⁵⁵ Petersson, 2005

¹⁵⁶ Ibid.

så oerhört mycket att arbeta för då deras målgrupp, arbetarna, levde under sådana undermåliga förhållanden. Alla dessa socialt viktiga områden och detta arbete gjorde enligt Helene Petersson att SAP kanske valde att betona socialismen på ett starkare sätt än vad som görs idag. Dagens partiprograms benämning den ”demokratiska socialismen” ser hon mot en utveckling av att allt fler i samhället tar demokratin så pass för given att det för partiet är önskvärt att betona den delen starkare. Hon betonar vikten av detta i och med att ”demokratin är det viktigaste vi har, den måste vi hela tiden slåss för, den kan man aldrig ta för given”¹⁵⁷. Andra anledningar hon kan se till denna förändrade benämning är exempelvis omvärldens utveckling efter sovjetstatens fall och de ekonomiska problemen under 1990-talet:

... man lät sitt vinstintresse stå väldigt mycket i fokus och där man hade möjlighet att göra väldigt stora klipp; man kunde som småsparare satsa på aktiemarknaden och kunde helt plötsligt få jättemycket pengar och då var inte det här med solidaritet så väldigt påtaglig kanske.¹⁵⁸

Sammantaget så anser hon alltså att det till viss mån är möjligt att benämna SAP som ett socialistiskt parti men att partiet i en höger- och vänsterskala inom socialismen skulle hamna mer till höger idag än vad partiet skulle ha gjort tidigare. Detta kan också anses synas i hennes egen benämning av sig själv då hon skulle kalla sig för socialdemokrat snarare än socialist:

Jag skulle nog benämna mig som socialdemokrat faktiskt med betoningar på de båda: gemensamma lösningar som ger en grundtrygghet och att det ska ske på demokratisk väg.¹⁵⁹

Även Margareta Sandgren kan tänka sig att den förskjutning som skett i benämningen av partiets ideologi till stor del handlar om vilka ord man använder sig utav för att uttrycka samma andemening. Hon antyder också att det kan finnas en vilja inom om SAP att betona demokratin då många utövade socialistiska samhällen ofta resulterat i slutna samhällen där demokrati inte fått råda, därav den demokratiska socialismen. Socialismen för henne tar sin utgångspunkt i alla människors lika värde, tanken om ”åt var och en efter behov, av var och en efter förmåga” samt att alla människor i samhället ska ha samma livschanser.¹⁶⁰

Med detta som utgångspunkt så förstår hon att väljaren på gatan troligen anser att SAP dragit sig mer mot mitten. Samtidigt säger hon också att då samhället idag har större klyftor, ojämlika villkor för samhällsmedborgarna och ett utanförskap för vissa grupper så beror det ju delvis på partiets politik. Hon ger en bild av att partiets politik också måste utgå från de förutsättningar som det står inför i dagsläget och att detta har utgjort en komplexitet för partiet då det har behövt genomdriva förändringar som inte alltid gagnar alla människor. Dessa förändringar menar hon kan ha föranlett att många väljare idag uppfattar det som att partiet dragit sig mot mitten på ett sätt som de inte tycker är riktigt.¹⁶¹

¹⁵⁷ Petersson, 2005

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Sandgren, 2005

¹⁶¹ Ibid.

För några år sedan så talade man om förnyare och traditionalister i partiet så det är klart att det finns en spännvidd inom partiet och så har det väl alltid funnits men som kanske har blivit tydligare under senare år [...]. Vi kanske ändå ska förändra samhället i den riktning som är rimlig i dagens samhälle med globaliseringen som vi pratar om och EU. Det är klart att alla inte känner igen sig i dagens parti.¹⁶²

Göte Wahlström berättar att yttrycket demokratisk socialism förmedlar ett väldigt positivt budskap för honom. Han ger dock en bild av en rådande missuppfattning av begreppet, att detta skulle vara ett yttryck för rådande ordning. Han säger att:

Om man då tar det som intäkt för att vi inte har nått fram till den politiska lösningen som vi själva har satt upp i vårt partiprogram då blir det lite vilse. Jag får positiva vibrationer av de här orden men man får inte fastna i det, man ska också verka för en utveckling som innebär att man landar i de vackra orden.¹⁶³

Rörande de olika benämningarna av vad som är socialdemokratiens mål och denna förändring så tar han återigen upp temat rörande politiken i sin samtid:

Som jag sa tidigare så bygger man ju politik i sin tid och jag tror inte att Tage Erlander eller tidigare partiledare kunde se den samhällsstruktur och det samhälle som vi idag lever i – det globala samhället. Det är klart att man utifrån det lade in lite andra värderingar men i grund och botten så tror jag att det är en fråga om ordval.¹⁶⁴

Han ger åter sken av denna problematik på frågan om SAP kan anses vara ett socialistiskt parti eller ej. Han säger att den globala ekonomins utveckling har föranlett ett helt nytt angreppssätt på ekonomin än den traditionellt socialistiska. Han anser dock att rättvisan och solidariteten är de värderingar som alltid har funnits inom partiet och detta är det centrala och grundläggande för hur SAP önskar utveckla samhället.¹⁶⁵

¹⁶² Sandgren, 2005

¹⁶³ Wahlström, 2005

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

4. Avslutning

Att försöka skapa sig en bild av en människas världsuppfattning, hennes syn på sin omgivning – hennes ideologi – är inte en uppgift som går obemärkt förbi. Att sedan söka analysera en grups uppfattning, en grups kollektiva ideologi utifrån individen komplicerar uppgiften om möjligt ytterligare. Mot denna bakgrund vill jag att läsaren ska förstå mina, och uppsatsens begränsningar och att varken jag eller den senare gör anspråk på att presentera några för SAP generella slutsatser gällande dess ideologi och idéutveckling. Vad jag däremot anser är att de slutsatser jag drar i denna undersökning mycket väl kan ligga till grund för ett vidare studium av SAP och dess idéutveckling där dessa slutsatser skulle kunna ligga till grund för en arbetshypotes.

Detta avslutande kapitel kommer att utgöras av två delar. I den första, Sammanfattande diskussion, kommer de intervjuades svar att analyseras och diskuteras och i den avslutande delen, Slutsatser, kommer jag att försöka diskutera och dra en slutsats av resultaten.

4.1 Sammanfattande diskussion

Efter en genomgång av uppsatsens resultat så finner jag det rimligt att hävda att en förändring har skett i SAP:s ideologi med tiden, något som syns väldigt tydligt i SAP:s programutveckling. Sammantaget vill jag hävda att det som har skett i ideologin är en förskjutning: från att initialt ha drivit en socialiseringslinje av produktionslivet med ett omdanande av det borgliga privatkapitalistiska systemet som överordnat mål så lägger SAP idag vikten vid friheten och jämlikheten och de demokratiska värdenas oerhörda vikt för en positiv samhälls- och världsutveckling. Med andra ord så har de ekonomiska teorierna och den nästan revolutionära förändringsviljan fått kliva tillbaka för en mer social-liberal inriktning.

Jag anser att det går att skönja denna utveckling i de intervjuades svar. Som vi har sett under rubriken 3.1 så anser de tre intervjuade nästintill enhetligt att socialdemokrati för dem innebär en strävan efter ett tryggt samhälle där det råder rättvisa och jämlikhet. Helene Petersson framhåller också demokratin som partiets främsta styrka och viljan att alla ska få komma till tals, få känna delaktighet och involvering som dess ledstjärna. Till rättvisan tillför även Göte Wahlström en dimension av ekonomi då han framhåller betydelsen av fördelningen av det gemensamt producerade i samhället, något som även tydligt återfinns hos både Helene Petersson och Margareta Sandgren då de båda anser att det ideala är om produktionen och fördelningen sker efter mantrat: ”åt var och en efter behov, av var och en efter förmåga”. Jag hävdar att detta sammantaget kan ge en bild av och ses som ett argument för, ett visst mått av socialdemokratisk ideologisk kontinuitet. Dessa resultat ligger även i linje med och verifierar då, ett av de centrala teman som Tilton anser ge socialdemokratin en enhetlig karaktär och ideologisk kontinuitet, nämligen den integrativa demokratin¹⁶⁶. Tilton säger exempelvis att:

Swedish Social Democrats rapidly recognized democratic decision-making as the ultimate standard of legitimacy [...] Political democracy, however, was not enough. [...] The

¹⁶⁶ Se Tilton, 1988, s.369ff och Tilton, 1990, s.257ff

democratic ideal ought to infuse not only political life, but social and economic organization as well.¹⁶⁷

Som framgått under rubriken 3.2 så anser samtliga av de intervjuade att SAP:s historia är viktig för ideologin och idéutvecklingen. Margareta Sandgren hävdar exempelvis att partiets historia och ursprung är av största vikt då ”den kamp som fördes för ett rättvisare samhälle, med bättre villkor för de arbetande folken, rätt till utbildning, bättre bostäder och dylikt fortfarande gäller i samma utsträckning”¹⁶⁸. Detta svar som Margareta Sandgren ger är intressant då det faktiskt går emot den utveckling som partiprogrammen uppvisar då de från och med 1960 års program ändrar tempus på den ”kamp” som *förts*. Anledningen till att jag benämner detta som just intressant är för att jag tycker att det till viss mån påvisar den spännvidd i uppfattningar inom partiet som SAP är kända för.¹⁶⁹

Även Helene Petersson pekar som bekant på vikten av partiets och väljarnas historiemedvetenhet då hon säger att det är ”oerhört viktigt för förståelsen för hur vi lever idag och vilka beslut vi tar”¹⁷⁰ och att programkommissionen förmodligen medvetet valt att plocka in en gedigen historieskrivning i 2001 års program av denna anledning. Huruvida det går att dra paralleller från Helene Peterssons svar till den tes som Linderborg driver vill jag inte resonera kring då jag anser att det dels inte är mitt undersökningsfält samt att det i denna undersökning inte föreligger några belägg för ett sådant påstående. En berättigad fråga är ändå om detta är gjort med önskan att öka partiets och medlemmarnas historiemedvetande för ett försök att åter skapa en socialdemokratisk hegemoni?

Något som är ständigt återkommande i de intervjuades svar är synen på ”de förändrade förutsättningarna” som anledning till förändringarna i ideologin, förutsättningar som inte alltid specificeras. Helene Petersson anser till exempel att det är de förändrade förutsättningarna i samhället som drivit fram en mer individcentrerad syn inom socialdemokratien, på bekostnad av det kollektiva. Denna samhällsutveckling har varit något som partiet har känt att de måste följa med i menar hon. Denna utveckling som Helene Petersson nämner tycker jag påvisar den förskjutning inom ideologin som jag talade om inledningsvis: den socialdemokratiska ideologin har gått från att rigoröst värna de kollektiva lösningarna (socialiseringar etc.) till att mer värna individen, något som syns tydligt i programutvecklingen då exempelvis programmen alltjämt sedan 1975 menat att varje individ ska kunna påverka produktionens inriktning och fördelning som medborgare, konsument och löntagare.¹⁷¹

Det finns dock exempel där dessa ”förändrade förutsättningar” beskrivs, som exempelvis i resonemangen som förs under rubriken 3.2.2. Här lyfts av både Helene Petersson och Margareta Sandgren frågan om vad som är en arbetare fram, en fråga som är central i förståelsen av SAP:s förändrade målgrupp då de idag företräder alla löntagare istället för som förr endast arbetarna. Detta problem har sin rot i att den traditionella marxistiska klassanalysen dras med stora svårigheter i dagens samhälle då det är uppenbart att

¹⁶⁷ Tilton, 1990, s.257f

¹⁶⁸ Sandgren, 2005, s.21 i föreliggande uppsats.

¹⁶⁹ Se anført citat av Margareta Sandgren under rubriken 3.6 s.32 i föreliggande uppsats. Jmf med Rickard Lindströms resonemang som återges i Linderborg, 2001, s.213f

¹⁷⁰ Petersson, 2005 i föreliggande uppsats s.21

¹⁷¹ Jmf med 1975 och 1990 års program i Misgeld (red), 2001 och 2001 års program.

”...Marx inte förutsett och tagit hänsyn till förekomsten av systemprogrammerare, windsurflinglärare och vårdbiträden”¹⁷² Även fast det inte manifest uttrycks i intervjuerna så anser jag att det är rimligt att koppla dessa resonemang till Svenssons tes att SAP, med anledning av införandet av det parlamentariska systemet, tvingades vidga sin klassbas för att undvika evig minoritetsställning. Jag anser mig finna belägg för denna syn i till exempel Margareta Sandgrens svar då hon antyder att förändringen från arbetare till löntagare skedde för att kunna bibehålla ett starkt väljarstöd.¹⁷³

Angående de förändringar som har skett i den socialdemokratiska ideologin och de förändringar i samhället som har accepterats av ideologin så är det tydligt att de intervjuade tar ett gemensamt och enhetligt avståndstagande från privatiseringarna och avregleringarna. En gemensam linje som går att skönja är viljan att de samhällsviktiga funktionerna ska stå under samhällelig kontroll men även att grundläggande service såsom el, tele och post skall styras statligt. Helene Petersson återkommer återigen till den individualisering som skett av den socialdemokratiska ideologin och tar då upp exemplet med friskolorna. Margareta Sandgren tar också upp exemplet friskolorna som hon är starkt emot då hon anser att de har en segregande effekt på samhället. Detta tillsammans med de ökade klyftorna i samhället ser hon som de största problemen i den socialdemokratiska ideologin. Hon antyder även att detta kan ligga till grund för den förändrade klasstrukturen där även aspekter som etnicitet och genus är påverkansfaktorer, något som ligger i linje med 2001 års program.

Framhållandet av ägande- och beslutsrättsfrågorna rörande dessa samhällsviktiga funktioner anser jag befästa den funktionssocialism som SAP har praktiserat alltjämt sedan sitt regeringsövertagande.¹⁷⁴ Detta tillsammans med den bestående blandekonomiska syn som påvisas av de intervjuade¹⁷⁵ och ovanstående resonemang tycker jag återigen kan belägga en tiltonsk analys om socialdemokratisk kontinuitet då detta stämmer väl överens med Tiltons tema om den demokratiska kontrollen av ekonomin.¹⁷⁶

Denna tiltonska kontinuitet till trots så tycker jag att det är viktigt att lyfta fram två aspekter på förändringar i den socialdemokratiska grundsynen, två aspekter som återfinns i Göte Wahlströms resonemang under rubriken 3.3. För det första så säger Göte Wahlström angående privatiseringarna och avregleringarna att de,

... har det ställt mig som individ i den situationen att jag alltid är en loser. Därför att alltid är det någon som säger att de har hittat en bättre och billigare leverantör och jag tror inte att det för mig som individ gagnar utvecklingen.¹⁷⁷

Detta tycker jag kan påvisa den ovan diskuterade individualiseringen i den socialdemokratiska ideologin; Göte Wahlströms svar antyder nämligen manifest att det största pro-

¹⁷² Petersson, Westholm & Blomberg (1989) *Medborgarnas makt* citerade av Svensson, 1994, s.25f (se not 66 s.26 i Svensson)

¹⁷³ Sandgren, 2005. Se s.23 i föreliggande uppsats.

¹⁷⁴ Se Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”SAP” och ”funktionssocialism”. Se Gunnar Adler-Karlssons bok *Funktionssocialism* (1967) för vidare resonemang. Han anför häri tanken om att ”det viktiga i dagens samhälle är inte den formella äganderätten utan fördelningen av olika funktioner mellan individer, organisationer och staten”. (Källa: Nationalencyklopedin, 2005, sökord: ”funktionssocialism”)

¹⁷⁵ Jmf de intervjuades resonemang rörande blandekonomin under rubriken 3.4 i föreliggande uppsats samt partiprogrammen från 1944 och framåt.

¹⁷⁶ Se Tilton, 1988, s.374-379 och jämför med samtliga partiprogram.

¹⁷⁷ Wahlström, 2005, s.25 i föreliggande uppsats.

blemet med privatiseringarna är att det alltid kommer att finnas *någon* som har hittat en billigare leverantör och att han som individ därigenom blir en förlorare som betalar ett för högt pris för sin nätanslutning och elförbrukning, ingenting sagt om aspekter såsom elförsörjningens vikt för infrastrukturen och tillförsäkrandet av den nationella jämlikheten.

En andra aspekt som uppkommer i Göte Wahlströms resonemang är hans syn att SAP emellanåt har svårt att "sätta in ideologin i det pragmatiska arbetet"¹⁷⁸. Jag vill hävda att detta uppvisar en syn om det pragmatiska arbetet som överordnad ideologin eftersom att det är ideologin som är problemet; det är den som är svår att sätta in i det viktigaste: det pragmatiska arbetet. Trots dess orimlighet så är det intressant att säga att om vi skulle anta att denna uppfattning gäller för hela SAP, så skulle det alltså innebära att reformerna, och det pragmatiska arbetet de kräver, som tidigare utgjorde SAP:s medel, har intagit en position som självändamål. En position som tidigare kan anses ha utgjorts av partiets ideologiska strävanden.

Ovanstående resonemang skulle till viss del kunna verifiera Tingstens tes om SAP:s ideologiska övergivande, eller åtminstone en förtunning av ideologin i och med ett ändrande av dess förutsättningar då den *hypotetiskt* kan ha underställts andra önskningsar och värderingar.

Gällande pragmatismen och dess påverkan på ideologin så är det intressant att notera att samtliga av de intervjuade anser att pragmatismen har en stor påverkan på ideologin. Samtidigt poängteras det faktum att de reformer som genomförts också kräver ett visst inslag av administrerande för ett säkrat fortlevande. Något i de resonemang som anförs under rubriken 3.5 som kan påvisa ovanstående resonemang om det pragmatiska arbetets framstående position är Göte Wahlströms syn att SAP emellanåt kan anses ha tappat lite av sin fokus "på tron och viljan att förändra, detta med ett möjligt ursprung i att det i välfärdssamhället kan vara svårt att finna det"¹⁷⁹. Här lyfter även Margareta Sandgren fram ett intressant perspektiv då hon tar upp de svenska budgetsaneringarna som genomfördes under nittiotalet. Hur dessa skulle genomföras kan självklart diskuteras men det faktum att det fanns ett behov att genomföra dem är förhållandevis lätt att förlikas sig med och därigenom tillför de ett mått av "förändrade förutsättningar" som kan ha tvingat ideologin att stå tillbaka.¹⁸⁰

Beträffande SAP:s socialistiska inriktning så återkommer vikten av de definitioner som görs. Helene Petersson hävdar som bekant att det till viss mån kan anses vara rimligt att benämna SAP som ett socialistiskt parti. Hon anser dock att denna benämning begränsas av att partiet inte förespråkar riktigt så mycket statligt ägande och statlig kontroll som kanske begreppet "socialism" rymmer. Sammantaget skisserar de intervjuade en bild av att förskjutningen i benämningen av det socialdemokratiska tankegodset, från socialism till demokratisk socialism, är en förändring av ordval för att beskriva sin samtid och de förändringar den kräver.¹⁸¹

¹⁷⁸ Ibid. s.24 i föreliggande uppsats.

¹⁷⁹ Efter Wahlström, 2005, s.29 i föreliggande uppsats.

¹⁸⁰ Se Bäckström, 2004, s.18 för vidare resonemang.

¹⁸¹ Se rubrik 3.6 i föreliggande uppsats.

Det är av största intresse att se dessa resonemang mot de fakta som Linderborg presenterar i sin avhandling. Hon nämner i den att det från 1990-talet går att skönja en ny utveckling i den socialdemokratiska idéutvecklingen. Hon säger att:

I de memoarer som då utkom, diskuterar författarna över huvud taget inte ideologitvecklingen eller sin egen ideologiska hållning. Ord som "ideologi", "marxism" och "socialism" går inte att registrera. Att beteckna sig som "socialdemokrat" förpliktigar inte längre att fylla beteckningen med ett ideologiskt innehåll. Vid de tillfällen memoarförfattarna redogör för dagspolitiska stridsfrågor, ställs de aldrig i relief till den ideologi man antingen menar partiet eller sig själv stå för. Det blir med andra ord svårt för läsaren att orientera sig i vilka ideologiska avvägningar som föregått många av de senaste decenniernas viktigaste beslut, som till exempel kärnkraftsfrågan, löntagarfonderna, Öresundsbron, EU-medlemskapet, privatiseringarna av den offentliga sektorn, kommunaliseringen av statlig verksamhet...¹⁸²

Detta syns också till viss del i Helene Peterssons svar, utan att lägga någon värdering i huruvida hennes benämning av sig själv som en socialdemokrat innefattar ett tunt ideologiskt innehåll eller ej, så benämner hon sig fortfarande de facto som en socialdemokrat, det vill säga i överensstämmelse med ovan anført citat och som jag påpekade inledningsvis i denna del (4.1) så kan man i dagsläget skönja en förskjutning i SAP:s ideologi till att mer betona de demokratiska värdena. Detta är även något som Linderborg tar fasta på då hon hävdar att det har skett just en förskjutning i socialdemokratiens målbeskrivning från "socialism" till "demokrati", "trygghet och trivsel".¹⁸³

Sammantaget anser jag det vara möjligt att hävda att om SAP:s ideologi och idéutveckling ska kunna tolkas som kontinuerlig så bör det i förlängningen innebära att de än idag, till viss mån, kan betecknas som socialister. Således ställs höga krav på den definition som görs i sammanhanget av termen "socialism"; är socialism ekvivalent med ett gediget välfärdssystem som Lewin hävdar¹⁸⁴ eller ställer det krav på en viss nivå av socialisering och marxistiskt tänkande?

Till denna diskussion tillför Tilton ett intressant resonemang som ligger i linje med de förändringar som inträffade i och omkring 1944 års programrevision. Han påpekar att SAP under årtionden ansåg att ett förstatligande av industrin, transportnäringar och finansväsendet utgjorde lösningen på den kapitaliska produktionens problem, en uppfattning som med tiden gradvis tvingades revideras med anledning av politiska och ekonomiska svårigheter:

Partiets mål blev snarare samhällelig kontroll av marknadsekonomin än produktionens nationalisering. [...] Nationalisering blir ett *möjligt* instrument för att uppnå socialdemokratiens mål, men utan att vara nödvändigt eller ens särskilt önskvärt.¹⁸⁵

Jag väljer dock att stanna här för att låta det vara osagt hur det socialdemokratiska tankegodset skall benämnas då jag dels inte anser mig vara kapabel att göra det men sam-

¹⁸² Linderborg, 2001, s.227

¹⁸³ Ibid. s.250

¹⁸⁴ Se Linderborg, 2001, s.209 efter Lewin, 1967, s.431

¹⁸⁵ Tilton, 1988, s.374. Se även Tilton, 1990, s.262-268. Då Tilton skrivit sitt originalverk på amerikanskt engelska så har det uppstått ett litet problem i att detta språk inte håller sig med samma termer som svenskan. Således används uttrycket "nationalization" för vår term "förstatligande" och "socialization" för "socialisering". I detta sammanhang ska förekomsten av ordet "nationalisering" i ovan anförda citat ses. Se Tiltons förklaring i Tilton, 1990, s.6

tidigt som det inte är min uppsats syfte. Med detta anser jag dock att mina frågeställningar är tillräckligt behandlade för att kunna göra anspråk på att dra vissa slutsatser.

4.2 Slutsatser

Som tillsynes så har diskussionen under rubriken 4.1 tangerat frågan huruvida den socialdemokratiska idéutvecklingen kan ses som enhetlig och kontinuerlig eller ej. Jag anser att min undersökning – i den begränsade utsträckning den kan ge vetenskapliga belägg för *hela* SAP – uppvisar sådana resultat som skulle göra det rimligt att hävda att Tiltens slutsats om SAP:s idéutvecklings kontinuitet till största del är sann. Betonas skall att jag samtidigt tycker att mina resultat kan ge upphov till nya frågor. Jag anser nämligen att det finns en kontinuitet i den socialdemokratiska idéutvecklingen som till stor del utgörs av Tiltens fem teman och som tillsynes återfinns i de intervjuades svar. Men parallellt med detta så anser jag också att det finns en kontinuitet av avtagande radikalism, med det menat omdanande idéer som driver partiet framåt.¹⁸⁶ Således skulle jag vilja resa frågan om detta skulle kunna ses som ett möjligt angreppssätt för att genomföra en syntes av en något nedtonad Tingsten och Tiltens idéer?

Problem kvarstår dock. Som både Tingsten och Tilton menar så finns det inbyggda motsättningar i den socialdemokratiska ideologin, motsättningar som enligt mig har vidgats i nutid. Som vi har sett i undersökningen, i kanske främst Margareta Sandgrens resonemang, så har den förda politiken under främst 1990-talet framdrivit privatiseringar och avregleringar som i förlängningen också skulle kunna anses ha ökat klyftorna och segregeringen i samhället. Främst privatiseringarna av den tidigare offentliga sektorn blir här intressanta då de uppvisar en segregeringseffekt på samhället genom att dessa vinstdrivande verksamheter selekterar sina kunder, exempelvis i form av en skola som väljer att anta de elever som är studiemotiverade och utan problematiska uppväxtförhållanden.¹⁸⁷ Detta kan ses som en grundlagsstridighet då det i regeringsformens första kapitel går att utläsa att:

Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saktighet och opartiskhet.¹⁸⁸

Jag anser att det härav är en legitim fråga att ställa huruvida detta kan rymmas i en tolkning av den socialdemokratiska idéutvecklingen som uppvisande av enhetlighet och kontinuitet? Med detta sagt skulle jag vilja redogöra för de slutsatser jag kan dra.

Tingsten säger att det för SAP blev allt svårare att konkretisera socialismen ju närmre makten partiet kom.¹⁸⁹ Detta är något jag är villig att hålla med om. Det är uppenbart att det har varit svårt för SAP att behålla sin oppositionella utopism i maktställning, något som syns tydligt i exempelvis Göte Wahlströms svar.¹⁹⁰ Många har framhållit den

¹⁸⁶ Se exempelvis det anförda citatet av Göte Wahlström under rubriken 3.5 s.29 i föreliggande uppsats.

¹⁸⁷ Se Blomqvist & Rothstein, 2001, s.18 för vidare resonemang.

¹⁸⁸ Sveriges Riksdag (1974) RF 1 kap, 9 §. Se även de resonemang Blomqvist & Rothstein, 2001 för på s.19 och 21-26 beträffande denna grundlagsmotstridighet samt s.9ff om hur diskussionerna om privatiseringarna och avregleringarna har gått inom SAP.

¹⁸⁹ Tingsten, 1941a, s.393

¹⁹⁰ Se exempelvis rubrik 3.5 s.29 i föreliggande uppsats.

svenska socialdemokraternas pragmatiska reformarbete som positivt, särskilt utländska observatörer.¹⁹¹ Det är inte otroligt att reformismen som sådan alltid måste innehålla ett visst mått av pragmatism för att kunna verka inom ett parlamentariskt system och detta har med största sannolikhet framstått som SAP:s styrka; att kunna finna politiska lösningar med andra partier. Jag skulle dock vilja skissera en bild av att då många menar att pragmatismen är SAP:s styrka, framförallt för deras reformarbete och maktutövande, så skulle jag vilja hävda att den nu har utvecklats till SAP:s främsta ideologiska hinder. Detta är något som syns tydligt i det resonemang jag presenterade under rubriken 4.1 angående Göte Wahlströms placering av det praktiska pragmatiska arbetet i första rummet, på bekostnad av ideologin. Det är uppenbart att de ”förändrade förutsättningarna” kan ha påkallat och påverkat ideologins utvecklingsväg. Jag uppställer härav hypotesen att socialdemokraternas ideologiska eftergifter för pragmatismen sedan framförallt 1990-talet, men med bakgrund i hela den socialdemokratiska idéutvecklingen¹⁹², utgör en betydande del i förklaringen av SAP:s nutida, enligt mig, ideologiska dilemma. Som främsta undersökningsfält för att belägga denna hypotes ser jag socialdemokraternas acceptering av privatiseringarna och avregleringarna då det är uppenbart att pragmatism, den praktiska politik, som kan anses stå bakom dessa undergrävt partiets ideologi.

En andra framtida arbetshypotes är att lösningen på detta dilemma bör finnas i den initiala synen på ideologin och den praktiska politiken. Det vill säga att om det är möjligt att påvisa att SAP som *helhet* anser att det är svårt att anpassa ideologin till det praktiska arbetet så kan lösningen finnas i ett aktivt arbete emot denna uppfattning samt ett socialdemokratiskt sammankallande till idédebatt, som uppenbart efterlyses av Göte Wahlström som vi har sett under rubriken 3.5¹⁹³, för att i förlängningen uppnå en form av ideologisk rannsaking och renässans.

¹⁹¹ Se exempelvis bokomslaget baksida till Tilton, 1990

¹⁹² Som vi har sett i den tidigare forskningen så har det genomgående funnits en klyfta mellan SAP:s ideologi och praktiska politik, något som ofta angripits av partiets mer teoretiska vänsterfalang. (Gröning, 1988, s.195) Detta återfinns än idag och går att finna vid ett studerande av exempelvis kongressprotokollet från 2001 års partikongress i Västerås. Se till exempel diskussionerna som fördes om SAP:s tidigare portalparagraf. (Se rubrik 2.8 s.19 i föreliggande uppsats och SAP kongressprotokoll 2001) Viljan att överbygga denna klyfta har också funnits inom partiet. Se exempelvis rubrik 2.5 s.19 i föreliggande uppsats, Gröning, 1988, s.195ff. Liknande resonemang går också att finna i Simonsson, 1985, Svensson, 1994 och Linderborg, 2001.

¹⁹³ Wahlström, 2005, s.30 i föreliggande uppsats.

Käll- och litteraturförteckning

Intervjuer

Petersson, Helene. (2005-04-17). Riksdagsledamot (s), Konstitutionsutskottet och Utbildningsutskottet.

Sandgren, Margareta. (2005-04-29). Riksdagsledamot (s), Justitieutskottet.

Wahlström, Göte. (2005-04-18). Riksdagsledamot (s), Bostadsutskottet och Socialförsäkringsutskottet. Ordförande Jönköpings LO-distrikt.

Litteratur

Bergström, Villy. (1988). "Program och ekonomisk politik 1920-1988. SAP i regeringsställning" i Misgeld, Klaus (red). *Socialdemokratins samhälle: SAP och Sverige under 100 år*. Kristianstad: Tiden.

Blomqvist, Paula. & Rothstein, Bo. (2001). *Välfärdsstatens nya ansikte*. Stockholm: Agora.

Bäckström, Pontus. (2004). *Socialdemokrater eller sociala demokrater? En jämförelse av 1944- och 2001 års partiprograms samhällsanalys och ekonomiska idéer*. Opublicerad B-uppsats i Samhällskunskap. Jönköping: Högskolan för Lärande & Kommunikation (HLK).

Goldberg, Ted. (red). (2000). *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Gröning, Lotta. (1988). *Vägen till makten. SAP:s organisation och dess betydelse för den politiska verksamheten 1900-1933*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Henriksson, Jarl. (2001). *Varför ska vi bry oss om bestämmanderätten över produktionen?* Socialisten. [http://www.socialisten.nu/arbr/sap/jh_partikongress_2001.shtml]. (2005-04-29).

Holme, Idar & Solvang, Bernt. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Lewin, Leif. (1967). *Planhushållningsdebatten*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Linderborg, Åsa. (2001). *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*. Finland: Atlas.

Marx, Karl & Engels, Friedrich. (1986). *Kommunistiska manifestet*. Stockholm: Arbetarkultur.

Misgeld, Klaus. (red). (1988). *Socialdemokratins samhälle: SAP och Sverige under 100 år*. Kristianstad: Tiden.

- Misgeld, Klaus. (red). (2001). *Socialdemokratins partiprogram 1897-1990*. Stockholm: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.
- Nationalencyklopedin*. (2005). [<http://www.ne.se>].
- Regeringskansliet. (2005). *Sveriges regeringar under 1900-talet*. [<http://www.regeringen.se/sb/d/4393>]. (2005-04-02).
- Schmandt, Henry J. (1965). *De politiska idéernas historia*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Simonsson, Birger. (1985). *Socialdemokratin och maktövertagandet: SAP:s politiska strategi 1889-1911*. Källered: Historiska institutionen Göteborg.
- Svensson, Torsten. (1994). *Socialdemokratins dominans. En studie av den svenska socialdemokratins partistrategi*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Sveriges Ambassad Tokyo. (2004). *Promemoria: Landfakta Japan*. [<http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/39/74/c213d273.pdf>]. (2005-04-12).
- Sveriges Riksdag. (1974). *Regeringsformen*. [http://www.riksdagen.se/arbetar/demgrund/grund_k.asp]. (2005-05-22)
- Sveriges socialdemokratiska arbetareparti. (2001a). *Partiprogram för Socialdemokraterna*. [<http://www.sap.se>]. (2004-10-11).
- Sveriges socialdemokratiska arbetareparti. (2001b). *Kongressprotokoll från Västerås-kongressen 5-11 november 2001*. [<http://www.sap.se>]. (2005-04-29).
- Tilton, Timothy A. (1988). "Ideologins roll i socialdemokratisk politik" i Misgeld, Klaus. (red). *Socialdemokratins samhälle: SAP och Sverige under 100 år*. Kristianstad: Tiden.
- Tilton, Timothy A. (1990). *The Political Theory of Swedish Social Democracy: Through the Welfare State to Socialism*. Oxford: Clarendon Press.
- Tingsten, Herbert. (1941a). *Den svenska socialdemokratins idéutveckling 1*. Stockholm: Tidens förlag.
- Tingsten, Herbert. (1941b). *Den svenska socialdemokratins idéutveckling 2*. Stockholm: Tidens förlag.

Bilaga 1

Samhällskunskap 41-60p
C-uppsats, Pontus Bäckström
HLK, 2005

Intervjumanual

- Vad innebär ordet ”socialdemokrati” för dig?
 - Hur definierar du det?
- Beskriv den socialdemokratiska ideologin.
 - Vad anser du vara det viktigaste inom socialdemokratisk ideologi?
 - Vad tycker du är det viktigaste i Ert partiprogram nu?
 - Vad innebär detta för dig?
 - Finns det något inom socialdemokratin idag som inte stämmer överens med dina egna ställningstaganden, värderingar eller din ideologi?
 - Beskriv din ideologi (om den skiljer sig från socialdemokratin).
- Hur ställer du dig till privatiseringen av tidigare offentligt tillhandahållna tjänster?
 - Tidigare förespråkade SAP ett statligt ägande av de viktigaste produktionsmedlen samt en samhällig planhushållning; vad anser du om detta, är det önskvärt idag?
- Planekonomi (planhushållning), marknadsekonomi och blandekonomi; hur ställer du dig till dessa begrepp?
- Om du utgår ifrån dig själv idag, vad kan du då känna att SAP:s ursprung och historia har för betydelse för dig? Hur ser du på dess ursprung?
 - Hur ser du på det fackligt-politiska samarbetet?
 - Anser du att SAP fortfarande är ett arbetarparti eller har det skett ett identitetsskifte?
 - Torsten Svensson skriver i sin doktorsavhandling ”Socialdemokratins dominans” att ”nyckeln till SAP:s framgångar ligger i hur väl partiet förstår vari löntagarklassens intresse består”. Vad anser du om detta? Hur

väl förstår partiet vari detta intresse ligger?

- Gustav Möller kritiserade 1951 partistyrelsen (och partiet) för att få partiet att framstå som ett ”administrerande parti” då man avstod från att göra en ny socialpolitisk framstöt; känner du någon gång att ideologin får stå tillbaka för den praktiska vardagliga politiken?
 - Beskyllningar kommer från lite olika håll för pragmatism, vad anser du om detta?

- I dagens partiprogram (antaget 2001) går det att utläsa att socialdemokratin vill forma ett samhälle grundat på demokratins ideal och alla människors lika värde och att detta tillsammans med jämlikheten i det solidariska samhället är den *demokratiska socialismens* mål.
 - Hur känner du inför uttrycket ”demokratisk socialism”? Hur definierar du det?
 - I 1944 års program heter det att socialdemokratins mål är att uppnå det *socialistiska samhället*, hur ser du på detta? Är det en förändring av ordval eller innebörd?
 - Hur definierar du ordet socialism? Är du socialist? Är SAP socialistiskt?